ΕΡΡΙΚΟΥ HERKNER
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΝ ΤΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι ΤΟΥ ΒΕΓΟΛΙΝΟΥ

ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ
ΑΥΞΗΘΕΙΣΑΝ ΜΕΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ, ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑΝ
ΔΕ ΚΑΙ ΕΝ ΤΙΣΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΕΙΣΑΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ
ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Β΄

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ
1920

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Τύποις Π. Α. Πετράκου.— Ἀθῆναι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Τὴν οἰκονομίαν τοῦ πρώτου τόμου ἐτήρησα γενικῶς καὶ εἰς τὸν δεύτερον. Μετέφρασα δηλαδή, διεσκεύασα, συνεπλήρωσα διὰ τῶν ἑλληνικῶν σχέσεων καὶ συνεχρόνισα πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ γεγονότα τῆς τελευταίας πενταετίας — ἡ ἕκτη γερμανικὴ ἔκδοσις ἐγένετο περὶ τὰ τέλη τοῦ 1915 — τὸν ἀνὰ χεῖρας τόμον. Δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι κανὲν κεφάλαιον, πλὴν τοῦ ὀγδόου, δὲν μετεφράσθη πιστῶς, ἀλλὰ ὅλα διεσκευάσθησαν ὡς ἐθεώρησα καταλληλότερον διὰ τὰς ἑλληνικὰς σχέσεις. Μάλιστα αἱ παράγραφοι 54, 55, ὁλόκληρα τὰ κεφάλαια δέκατον καὶ ἑνδέκατον, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δωδεκάτου, καθὼς καὶ τὰ παραρτήματα εἶναι ἐντελῶς ἰδία μου ἐργασία.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Σεπτέμβριον 1920.

Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Β' ΤΟΜΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Συντηρητικαὶ κοινωνικαὶ κατευθύνσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Βιομηχανικὸν καὶ ἀγροτικὸν κράτος.

Σελὶς

1. *Ἐπάρκεια καὶ στρατιωτικὴ ἀξία ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν* 18

Θεμελιώδεις ἰδέαι τοῦ κοινωνικοῦ συντηρητικισμοῦ 18—20. Θνησιμότης εἰς ἀστικὰ καὶ ἀγροτικὰ διαμερίσματα ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ 21—22. Ἐλάττωσις τῆς θνησιμότητος διὰ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων 23. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ νόμου τῆς ἐλαττουμένης ἐδαφικῆς ἀποδόσεως, ἐπὶ τῆς μειώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ 24—25. Στρατιωτικὴ σημασία τῆς μεγαλυτέρας πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν τεχνικῶν προόδων καὶ τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως τοῦ βιομηχανικοῦ κράτους 26.

2. *Οἱ οἰκονομικοὶ κίνδυνοι τοῦ κυρίως βιομηχανικοῦ κράτους καὶ κριτικὴ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγικότητος* 27

Κίνδυνος διακοπῆς τῆς εἰσαγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ εἰδῶν συντηρήσεως, ἕνεκα πολέμου ἢ δασμολογικῆς πολιτικῆς 27—28. Κριτικὴ τοῦ Dietzel περὶ τοῦ νεοεμποροκρατισμοῦ τῶν τριῶν κοσμοκρατοριῶν 29—30. Ἀνεπαρκὴς ὁ ὑπολογισμὸς τῶν ἐξόδων ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς 31. Λανθάνουσαι παραγωγικαὶ δαπάναι 32. Ἡ ἐκ τῶν πόλεων πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἔξοδος 33—36. Ἡ πρὸς τὰς πόλεις συρροὴ 37—40.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

3. *Γεωργικὴ πολιτικὴ ὑπὲρ τῆς μεσαίας τάξεως* 40

Σπουδαιότης τῆς μεσαίας τάξεως 41—42. Ἡ ἀποδοτικότης καὶ τὸ μέλλον τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς καλλιεργείας. Γνῶμαι Kautsky, David, Παπαναστασίου 43. Σπουδαιότης ἀκμαίου ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ 44.

4. *Ἐπαγγελματικὴ πολιτικὴ ὑπὲρ τῆς μεσαίας τάξεως* 45

Τάσεις ἐξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς συνθέσεως 45—48. Ὅροι ἐργασίας τῶν ἐπαγγελματιῶν 49. Ἡ ἐπαγγελματικὴ πολιτικὴ δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς λύσιν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος 50—51.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Συντηρητικαὶ κοινωνικαὶ θεωρίαι.

5. *Γαλλικὴ φιλολογία* 52

Ὁ Σισμόνδης, ὁ κλασικὸς τῆς συντηρητικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς 53. Κριτική του διὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐκβιομηχάνωσιν. Λόγοι διὰ τὴν ἀπομίμησίν της 53—54. Ἡ γεωργικὴ τάξις ἡ ἀσφαλὴς βάσις τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας 54. Προτάσεις τοῦ Le Play περὶ τοῦ ἀμερίστου τῶν ἀγροτικῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν εὐποιητικῶν διαρρυθμίσεων 55.

6. *Ἀγγλικὴ φιλολογία* 56

Οἰκονομολόγοι συγγραφεῖς (Μάλθος, Chalmers, Sadler) 56—57. Καρλάϊλ καὶ Ruskin. Δριμεῖα κοινωνικὴ κριτικὴ τοῦ Καρλάϊλ. Θαυμασμός του πρὸς τοὺς μεγάλους ἄνδρας, ἀντικοινοβουλευτισμός του 58. Μεταπήδησις τοῦ Ruskin ἀπὸ τῆς κριτικῆς τῆς τέχνης εἰς τὴν κριτικὴν τῆς κοινωνίας 59. Σφάλματα τῆς χρηματικῆς ἀποτιμήσεως μόνον 59. Ἡ περὶ ἐργασίας θεωρία του 61. Θαυμασμός του πρὸς τὴν γεωργίαν. Ἕνωσις τέχνης καὶ χειροτεχνίας 62. Βελτίωσις τῆς ποιότητος πανταχοῦ 63.

7. *Γερμανικὴ φιλολογία* 64

Μικρὰ ἀνάπτυξις τῆς μεγάλης βιομηχανίας καὶ τοῦ μαγχεστρισμοῦ 65. Ἐκτίμησις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ 65—66. Νεωτέρα κοινωνικὴ συντηρητικὴ φιλολογία (Hansen, Ammon, Wagner κλπ.) 67.

8. *Ρωσσικὴ φιλολογία* 68

Ἀντιβιομηχανικαὶ ἰδέαι 68. Διδασκαλία τῶν λαϊκῶν (Narodnitschestwo) 69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Συντηρητικὴ κοινωνικὴ πολιτική.

9. *Ὁ Βοναπαρτισμός* 70

Ὁ Ναπολέων III ὡς «ἀγροτικὸς αὐτοκράτωρ», ὡς φίλος τῶν ἐργατῶν 71. Νεωτέρα συντηρητικὴ κοινωνικὴ πολιτικὴ 72.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελὶς

10. *Ὁ κοινωνικὸς Τορυσμὸς τῆς Ἀγγλίας* 73

Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ 73. Κατάργησις τῶν δημητριακῶν δασμῶν 74. Συντηρητικὸς χαρακτὴρ τοῦ Χαρτισμοῦ 75. Κόμης Shaftesbury 76. Δισδραέλης 77. Νεώτεραι τάσεις τῶν συντηρητικῶν 78.

11. *Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ* 78

Ὁ Βίσμαρκ φίλος τῶν ἐπαγγελματικῶν θεσμῶν 79. Σχέσεις του πρὸς κοινωνιολόγους (Lassalle, Rodbertus κλπ.) 80. Ἐργατικὴ νομοθεσία Βίσμαρκ 81. Προστατευτικὴ πολιτικὴ 82.

12. *Ἡ Προτεσταντικὴ κοινωνικὴ κίνησις καὶ ἡ συντηρητικὴ μερὶς ἐν Γερμανίᾳ* 83

Wichern 84. Huber 84. Εὐαγγελικὸν κοινωνικὸν συνέδριον 85.

13. *Ἡ καθολικὴ κοινωνικὴ κίνησις καὶ ἡ μερὶς τοῦ Κέντρου ἐν Γερμανίᾳ* 86

Ἡ κριτικὴ τοῦ καθολικισμοῦ διὰ τὴν ἐκβιομηχάνωσιν 86. Ketteler 87.

14. *Αἱ συντηρητικαὶ τάσεις τῶν νεωτέρων χρόνων ἐν Γερμανίᾳ* . 87

Ὑποστήριξις τῆς γεωργίας. Wagner, Berlepsch, Miquel, Posadowsky 88.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Φιλελεύθεροι κοινωνικαὶ κατευθύνσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ὁ κεφαλαιοκρατικὸς φιλελευθερισμός.

15. *Αἱ ἀρχικαὶ θεμελιώδεις ἰδέαι καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ φιλελευθερισμοῦ* 90

Θεϊσμὸς καὶ φιλελευθερισμὸς 90–91. Αἰτιολογία τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ 91—92.

16. *Τὸ «ἀποκαλούμενον» ἐργατικὸν ζήτημα τῆς μαγχεστριανῆς σχολῆς* 93

Ὁ Prince-Smith, ὁ γερμανὸς μαγχεστριανὸς 94. Αἱ περὶ κεφαλαίου καὶ ἐργατῶν ἀντιλήψεις του 95–96.

17. *Ὁ δῆθεν ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς καὶ αἱ σχέσεις του πρὸς τὸν Δαρβινισμόν* 97

Ἡ δυσχερὴς θέσις τοῦ ἐργάτου κατὰ τὴν σύναψιν τῆς ἐργασιακῆς συμβάσεως 97. Δύναμις τῶν γενικῶν κερδοσκοπιῶν 98. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς ὡς σύστημα ἐπιλογῆς 99. Διαφωνίαι περὶ τῶν δαρβινικῶν διδασκαλιῶν 100. Ἡ γνώμη τοῦ Δαρβίνου 101–103. Περιορισμοὶ εἰς τὴν ἐπιλογήν, ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης οἰκονομικῆς τάξεως 104—106.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

18. *Ἡ κοινωνικὴ ἁρμοδιότης τοῦ Κράτους* 106

Διαφοραὶ εἰς τὴν κοινωνικοπολιτικὴν δρᾶσιν τῶν διαφόρων κρατῶν 107—108.

19. *Μισθοδοτικὸν ἀπόθεμα καὶ θεωρία τοῦ πληθυσμοῦ* 108

Ἀναίρεσις τῆς ἀρχαιοτέρας θεωρίας περὶ τοῦ μισθοδοτικοῦ ἀποθέματος 108—109. Διδασκαλία τοῦ Μάλθου 110. Αὔξησις τῆς παραγωγικότητος τῆς λαϊκῆς ἐργασίας 111—112.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ κοινωνικὸς φιλελευθερισμός.

20. *Ἡ κλασικὴ οἰκονομία καὶ τὸ ἐργατικὸν ζήτημα* 113

Ἡ πρὸς τοὺς ἐργάτας εὔνοια τοῦ Ἀδὰμ Σμὶθ 114—116. Τὰ πρὸς τὸ κράτος αἰτήματά του 117. Ricardo 118. Ἀπαισιόδοξοι κρίσεις τοῦ Mac Culloch περὶ τοῦ βιομηχανισμοῦ 119—120.

21. *Ὁ κοινωνικὸς φιλελευθερισμὸς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν φιλολογίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας* 121

John Stuart Mill 122—123. Thornton 124. Γάλλοι καὶ Βέλγοι κοινωνιολόγοι 125—126.

22. *Ὁ κοινωνικὸς μεταρρυθμιστικὸς φιλελευθερισμὸς εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐπιστήμην* 126

Lorenz Stein 127. Dühring 128. Σωματεῖον κοινωνικῆς πολιτικῆς 129—130. Brentano 131. Lange 132. Conrad, Lexis, Bücher κλπ. 133. Schmoller 134—135. Sombart, Philippovich, Dietzel 135. Wolf 136.

23. *Ὁ κοινωνικὸς φιλελευθερισμὸς καὶ τὰ πολιτικὰ κόμματα* . . 137

Ἀγγλία 137. Ἑλβετία 138. Γαλλία 139. Γερμανία 139. Ὁ Naumann καὶ ἡ ἐθνικὴ κοινωνικὴ κίνησις 140. «Ἑταιρεία κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως» 141. Διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ κοινωνικοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συντηρητικισμοῦ 142—143. Διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ φιλελευθερισμοῦ 144.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Σοσιαλιστικαὶ κατευθύνσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ὁ πειραματικὸς σοσιαλισμός.

24 *Ροβέρτος Owen καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἀγγλικὸς σοσιαλισμός* . . . 145

Νεότης τοῦ Owen 146. Ὁ Owen ὡς ἐργοστασιάρχης 147. Ἡ κοινωνική του φιλοσοφία 148. Ἡ περὶ κρίσεων διδασκαλία του 149—150. Labour Exchange 151. Συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως 152. Ἐκτίμησις τῶν ὑπηρεσιῶν του 153—154. Ἀρχαιότερος ἀγγλικὸς σοσιαλισμὸς Godwin, Hall, Thompson κλπ. 155.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

25. *St. Simon καὶ οἱ Σιμωνισταί* 156

Ἡ προσωπικότης τοῦ St. Simon 156. Αἱ διδασκαλίαι του 157—158. Bazard καὶ Enfantin 158. Ἡ περὶ γυναικὸς ἀντίληψις τοῦ σιμωνισμοῦ. Διάλυσις τῶν σιμωνιστικῶν κοινοτήτων 160.

Κάρολος Fourier 161

26. *P. Buchez καὶ L. Blanc* 161

Ὁ Buchez καὶ ὁ συνεταιριστικὸς σοσιαλισμός του 161—162. Ὁ L. Blanc ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ 163. Ἔργα τοῦ προοδευτικοῦ ὑπουργείου 164. Ἡ δρᾶσίς του κατὰ τὴν Φεβρουαριανὴν ἐπανάστασιν 165.

27. *P. Proudhon* 165

Ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης ὡς ἰθυντικὸς αὐτοῦ ἀστὴρ 165—166. Τὸ σύστημα τῶν οἰκονομικῶν ἀντινομιῶν 167. Ἡ ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας συνηγορία του 168. Κριτική του περὶ Fourier 169. Αἱ δανειστικαί του ὀργανώσεις 170. Αἱ πολιτικαὶ ὁμοσπονδίαι 171.

28. *Κάρολος Rodbertus* 171

Σύγκρισις Proudhon-Rodbertus 173. Κριτικὴ ἀνάλυσις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ 174. Ἡ κοινωνικὴ ἀθλιότης δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως 175—176. Μελήματα τοῦ κράτους 177. Διαπαιδαγωγοῦσα ἐπίδρασις τῆς ἐδαφικῆς καὶ κεφαλαιακῆς ἰδιοκτησίας 178. Ἐπίδρασις τοῦ Rodbertus ἐπὶ τῶν συντηρητικῶν 179.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ἐδαφικὴ μεταρρυθμιστικὴ κίνησις.

29. *Αἱ διδασκαλίαι τῶν ἐδαφομεταρρυθμιστῶν* 180

Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐδαφομεταρρυθμιστικὴ κίνησις ἐν Ἀγγλίᾳ: Spence, Ogilvie, Paine 181—182. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐδαφικῆς προσόδου τοῦ Ricardo βάσις τῆς νεωτέρας ἐδαφομεταρρυθμιστικῆς κινήσεως 182. Henry George 183—185. Wallace, Flürscheim 186—189. Hertzka, Dühring 190. Oppenheimer 191. Damaschke 192.

30. *Κριτικὴ τῆς ἐδαφικῆς μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως* 193

Αἱ ψευδεῖς κεφαλαιοποιήσεις τοῦ Flürscheim 194. Ἡ κριτικὴ τοῦ Oppenheimer 194. Σπουδαιότης τῆς κατανομῆς τοῦ ἐδάφους 195—196. Ἀστικὴ ἐδαφικὴ ἰδιοκτησία 197. Φορολογία αὐτομάτου ὑπερτιμήσεως 198.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Ὁ Μαρξισμός.

31. *Φρειδερῖκος Engels* 199

Βιβλιογραφία. Μαρξικαὶ σπουδαὶ ἐν Ἑλλάδι 199. Γ. Σκληρὸς 200. Νεαρὰ ἡλικία Engels. Ἐπίμονος ἀναζήτησις τοῦ θείου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

201. Ἐπίδρασις ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἑγελικῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας 202. Θεμελιώδεις ἰδέαι τῶν ἑγελικῶν διδασκαλιῶν 203—204. Ἡ «Οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ» τοῦ Feuerbach 205. Ἔργα Engels 206—207. Σχέσεις του πρὸς τὸν Μάρξ 208.

32. *Κάρολος Μάρξ* 208

Νεαρὰ ἡλικία 209. Σχέσεις του πρὸς τὸν πατέρα 210. Δημοσιογραφικὴ σταδιοδρομία του 211. Ἐπίδρασις ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Feuerbach 212. Ὁ Μάρξ ἐν Παρισίοις καὶ Βρυξέλλαις 213—214. Τὸ κομουνιστικὸν μανιφέστον 214.

33. *Τὸ «Κομμουνιστικὸν Μανιφέστον» καὶ ἡ «Νέα Ρηνικὴ Ἐφημερίς»* 215

Θεμελιώδεις ἰδέαι τοῦ Μανιφέστου 216. Ὁ Hegel πρόδρομος τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας 217—218. Ὁ πυρὴν ὅλων τῶν μαρξικῶν διδασκαλιῶν εἰς τὸ Κομμουνιστικὸν Μανιφέστον 219. Ἡ «Νέα Ρηνικὴ Ἐφημερὶς» καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτική της 220—222.

34. *Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Engels ὡς ἐξόριστοι ἐν Ἀγγλίᾳ* 222

Ὁ Engels ὑπάλληλος πρὸς χάριν τοῦ Μάρξ 223. Οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι τῆς οἰκογενείας τοῦ Μάρξ 224. Ἀστικὴ ἐμφάνισίς της 225. Ἔκδοσις τοῦ Α' τόμου τοῦ «Κεφαλαίου» 225. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Μάρξ 226—228. Προσανατολισμὸς τοῦ Engels πρὸς στρατιωτικὰ καὶ ἐθνικὰ ζητήματα 229—230. Μετὰ ταῦτα ἐργασίαι του 231.

35. *Ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας* 232

Διαφοραὶ πειραματικοῦ καὶ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ 233. Οἰκονομικὸς καθορισμὸς (Determinismus) 234. Συντηρητικὰ καὶ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἑγελικῆς φιλοσοφίας 234—235. Διάφοροι διατυπώσεις τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας 236—237. Ἔννοια «παραγωγικῶν δυνάμεων» καὶ συνθηκῶν παραγωγῆς» 238. Ἡ κριτικὴ τοῦ Stammler 239—240. Ἡ ὑλιστικὴ ἱστορικὴ ἀντίληψις ὡς μέθοδος 241. Τὸ αὐθυπόστατον τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν 241. Βαθυτέρα ἐπισκόπησις τῶν ἐλαττηρίων τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως διὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ. Νύξεις εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, νομικήν, πολιτικὴν καὶ κοινωνιολογίαν ὑπὸ τῶν Μάρξ καὶ Engels 241—242.

36. *Ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ περὶ τῆς ἀξίας* 242

Ἔννοια ἐμπορεύματος 242—243. Ἀλληλεξίσωσις κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν 243—244. Μέτρησις τῆς ἐργασίας ἀναλόγως τοῦ χρόνου ἐργασίας 245. Ἀξία τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ πληρωμὴ αὐτῆς 246. Ὁ ἐργάτης ὡς ἐλεύθερος πωλητὴς τῆς ἐργασίας του 247. Σχηματισμὸς τῆς ὑπεραξίας (Mehrwert) 247—248.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

37. *Βιομηχανικὸς ἐφεδρικὸς στρατός. Συγκέντρωσις. Ἐξαθλίωσις. Καταστροφή* 249

Αὔξησις τῆς ἐκμεταλλεύσεως 249. Συγκέντρωσις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς 250. Ἐξυπηρέτησις αὐτῶν δι' ὀλιγωτέρων ἀνθρωπίνων δυνάμεων 250. Προχωροῦσα ἀθλιότης 251. Ἡ περιουσία τῶν μέχρι σήμερον ἐκμεταλλευτῶν τῆς ξένης ἐργασίας δημεύεται 252—253.

38. *Ὁ τρίτος τόμος τοῦ «Κεφαλαίου». Τὸ αἴνιγμα τοῦ μέσου ὅρου τοῦ κέρδους* . . . . . .

Μετατροπὴ τῆς ὑπεραξίας εἰς κέρδος 254. Ἄνισα ποσοστὰ κέρδους εἰς ἴσα ποσοτὰ ὑπεραξίας 255. Ἐξίσωσις τούτων διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ 256. Ὑποβιβασμὸς τοῦ κέρδους καὶ γένεσις τῶν κρίσεων 257.

39. *Αἱ προσπάθειαι τῶν Sombart, C. Schmidt καὶ Fr. Engels πρὸς περίσωσιν τῆς θεωρίας τῆς ὑπεραξίας* 258

Κατὰ τὸν Sombart ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας εἶναι βοηθητικὸν μέσον πρὸς οἰκονομικὴν σκέψιν 258—259. Ἡ περὶ ἀξίας θεωρία τοῦ Μάρξ εἶναι ἀναγκαῖον πλάσμα κατὰ τὸν Schmidt 259. Ἐμπειρικὴ λειτουργία τοῦ περὶ ἀξίας νόμου καὶ εἰς προτέρας ἐποχὰς κατὰ τὸν Engels 260.

40. *Τελειωτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ Μαρξισμοῦ* 261

Ἀνακριβὴς ἡ γενικοποίησις τῆς συγκεντρώσεως 261. Ἀνύψωσις οὐχὶ ἐξαθλίωσις τῶν μαζῶν 262. Αἴτια τῶν μαρξικῶν πλανῶν 263. Ἀναγνώρισις τῆς ὑπερεργασίας 263—264. Ἐκπολιτιστικὴ σπουδαιότης τῆς προσόδου 265. Ὁ Μαρξισμὸς ὡς κοσμοθεωρία 266. Συμφωνίαι καὶ ἀντιθέσεις μεταξὺ Μάρξ καὶ Hegel 267—268.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

Ἐπισκόπησις τῆς Γερμανικῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως.

41. *Ἡ σοσιαλιστικὴ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Φερδιν. Λασσάλλε* . 269

Ἐπίδρασις ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἑγελικῆς φιλοσοφίας 269. Σχέσεις του πρὸς τὸν Μάρξ 270. Ἀπέχθεια Μάρξ πρὸς τὸν Λασσάλλε 271.

42. *Ἡ ὑπὸ τοῦ Λασσάλλε ἵδρυσις τοῦ «Γενικοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ σωματείου»* 271

Ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς βιομηχανίας κατὰ τὸ 1850—1860 271. Ὁ σιδηροῦς οἰκονομικὸς νόμος 272. Κρατικὴ ὑποστήριξις τῶν ἐργατικῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν 273. Ἵδρυσις τοῦ γενικοῦ γερμανικοῦ ἐργατικοῦ σωματείου 273. Σύγκρουσις τοῦ Λασσάλλε πρὸς τὸν Schulze. Σχέσεις του πρὸς τὸν Βίσμαρκ 274.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

43. *Θάνατος τοῦ Lassalle καὶ θέσις του εἰς τὴν γερμανικὴν ἐργατικὴν κίνησιν* 274

Μονομαχία καὶ θάνατος τοῦ Lassalle 274. Κρίσεις Βίσμαρκ, Treitschke περὶ αὐτοῦ. Ὁ Λασσάλλε ὡς πολιτικὸς 275.

44. *Ὁ Schweizer ὡς διάδοχος τοῦ Lassalle ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ Liebknecht καὶ Bebel* 276

Νεότης του. Ἔκδοσις τοῦ Sozialdemokrat 276. Σχέσεις Schweizer, Λίπκνεχτ, Bebel 277. Χωρισμὸς τῆς προλεταρικῆς καὶ ἀστικῆς δημοκρατίας 278.

45. *Ἡ ἵδρυσις τοῦ γερμ. σοσ. κόμμ. καὶ ἡ ἀνάπτυξίς του μέχρι τῆς ἑνώσεώς του μετὰ τοῦ γεν. γερμ. ἐργατικοῦ σωματείου* . 279

Τὸ συνέδριον τοῦ Eisenach. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος 279. Διαμαρτυρία διὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας–Λωρραίνης. Ἕνωσις ἀμφοτέρων τῶν μερίδων. Πρόγραμμα τῆς Γόθας 280.

46. *Ἡ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία καὶ ὁ κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν νόμος* 280

Σοσιαλιστικαὶ ὑπερβασίαι. Νόμος κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν τοῦ 1878 281. Καταπολέμησις τοῦ ἀναρχισμοῦ ὑπὸ τῶν σοσιαλιστῶν. Ἄρσις τοῦ κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν νόμου 282.

47. *Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ προγράμματος* 282

Τὸ πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης 283—286. Σύγκρισίς του πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑλληνικοῦ σοσιαλιστικοῦ (κομμουνιστικοῦ) ἐργατικοῦ κόμματος 285.

48. *Ἔριδες εἰς τὴν τακτικήν. Vollmars. Συντεχνίαι. Ψήφισις προϋπολογισμοῦ. Ἀγροτικὸν ζήτημα* 286

Ἀντιπολίτευσις τῶν «Νέων». Πρόγραμμα Vollmars 286. Ὑποτίμησις τῶν συντεχνιῶν ὑπὸ τοῦ Bebel. Καταψήφισις προϋπολογισμοῦ 287. Αἴτησις περὶ νέου ἀγροτικοῦ προγράμματος 288.

49. *Αἱ προτάσεις τοῦ Bernstein* 288

Μεταστροφὴ Bernstein ἀπὸ ὀρθοδόξου εἰς ἀναθεωρητικὸν Μαρξιανὸν 289. Ὁμολογία του περὶ δημοκρατικῶν σοσιαλιστικῶν μεταρρυθμίσεων 290. Ἀπάντησις τοῦ Kautsky 291. Αἱ περὶ Bernstein συζητήσεις εἰς Ἀννόβερον καὶ Λυβέκην 292.

50. *Ὁ ἐν Δρέσδῃ ἀγὼν κατὰ τοῦ ἀναθεωρητικισμοῦ* 292

Ἡ διάσπασις τῆς μερίδος 293. Ἀγὼν τοῦ Bebel κατὰ τοῦ ἀναθεωρητικισμοῦ. Ἀποδοκιμασία τῆς ἀναθεωρητικῆς κινήσεως 293—294.

51. *Ἡ νέα τακτικὴ τῆς γενικῆς ἀπεργίας* 294

Πρόσκλισις πρὸς τὸν ἀναρχισμὸν 294. Καθολικὸν φάρμακον ἡ γενικὴ ἀπεργία 295. Ἀπόφασις τοῦ συνεδρίου 1913 περὶ γενικῆς ἀπεργίας 296.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελὶς

52. *Ἡ στάσις τῶν σοσιαλιστῶν ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὰ στρατιωτικά, ναυτικά, ἀποικιακὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου* 296

Δικαιώματα ἡγουμένων ἐθνῶν κατὰ τὸν Hegel. Ὁ Μὰρξ καὶ ὁ Ἔγκελς οὔτε ἀντιμιλιταρισταὶ οὔτε εἰρηνόφιλοι. 297. Οἱ Λίπκνεχτ καὶ Bebel σύμφωνοι πρὸς τὰς ἰδέας τῆς διεθνοῦς ἐργατικῆς ἑνώσεως 298. Ἐκτίμησις τῶν στρατιωτικῶν ζητημάτων ἀπὸ ἀπόψεως ἐσωτερικῆς πολιτικῆς 298–299. Ὑπεράσπισις τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς ὑπὸ τοῦ Bernstein, ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικοπολιτικῆς 299. Καταδίκη ἐν Mainz τῆς κοσμοκρατορικῆς πολιτικῆς 300. Ἐθνικιστικὴ μεταστροφὴ τῆς ἀλλοδαπῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως 300. Αἱ προτάσεις τοῦ Hervé εἰς τὸ συνέδριον τῆς Στουττγάρτης 301. Ἐθνικιστικὴ τάσις καὶ τοῦ γερμανικοῦ σοσιαλισμοῦ 302.

53. *Ἡ ἐν Γερμανίᾳ σοσιαλιστικὴ κίνησις κατὰ τὸν οἰκουμενικὸν πόλεμον* 302

Κρίσις διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστροουγγαρίας 303. Στάσις τῶν γερμανῶν σοσιαλιστῶν ἀπέναντι τοῦ Τσαρισμοῦ 303–304. Στάσις τῆς γερμ. κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν γερμ. σοσιαλιστῶν 304. Διάσπασις εἰς «ἀνεξαρτήτους» καὶ «πλειοψηφοῦντας» σοσιαλιστὰς 305.

54. *Λίπκνεχ, Λούξεμβουργ, Eisner* 305

Ἡ γερμανικὴ ἐπανάστασις 305. Χοεντζόλλερν - Ebert 305—306. Ἡ δολοφονία ὡς πολιτικὸν μέσον 306. Παραβολὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ Λίπκνεχτ 307. Ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ πρώτου τῆς ἀγγλικῆς, ἐπὶ τοῦ δευτέρου τῆς ρωσσικῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως 308—309. Ἐξαιρετικὴ φύσις τῆς Λούξεμβουργ 309. Διάστασίς της πρὸς τὸν Kautsky 310. Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Eisner περὶ τῶν πρωσσικῶν δολοπλοκιῶν. Στάσις του εἰς τὸ διεθνὲς σοσιαλιστικὸν συνέδριον τῆς Βέρνης (1919) 311.

55. *Αἱ περὶ ἐργασίας διατάξεις τοῦ συντάγματος τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας* 312

Σύγκρισις τῶν περὶ ἐργασίας διατάξεων τοῦ γερμανικοῦ συντάγματος καὶ τῆς συνθήκης εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν 312. Ἐργατικοὶ σύμβουλοι ἐκμεταλλεύσεων, τοπικοὶ ἐργατικοὶ σύμβουλοι, ἐθνικὸν ἐργατικὸν συμβούλιον 313.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἐπισκόπησις τῆς ρωσσικῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως.

56. *Προμπολσεβικὴ ἐποχή* 314

Ἰδιορρυθμίαι ρωσσικοῦ σοσιαλισμοῦ 315. Διδασκαλία τῶν «Λαϊκῶν» 316. Σοσιαλισταὶ ἐπαναστάται 317. Σοσιαλισταὶ δη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

μοκράται 318. Σοσιαλιστῶν ἐπαναστατῶν δευτέρα ἐμφάνισις (1899) 319.

57. *Πυρὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1905. Ἀντεπανάστασις* . . . 320

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1905 ὄχι καθαρῶς προλεταρική. Ἀντεπανάστασις 320. Ἐκλογαὶ Δουμῶν 321. Ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις Stolypin 321. Ρωσσικοὶ σκοποὶ 322.

58. *Ὁ Μπολσεβισμός* 322

Διαίρεσις σοσιαλιστῶν διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου 323. Νεότης Λένιν 324—325 Στατιοδρομία του 326. Χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ 327.

59. *Μπολσεβικὸν σύστημα καὶ γενικαὶ ἀρχαί* 327

Γένεσις. Ὁ Μπολσεβισμὸς καὶ συνδικαλισμὸς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως. Πατὴρ ὁ Μάρξ, μήτηρ τῶν πρώτων ἡ ἐπανάστασις, τῆς δευτέρας ἡ ἑγελικὴ φιλοσοφία 328. Ὑποκειμενικότης Μπολσεβισμοῦ 328. Οὐσία Μπολσεβισμοῦ, Κράτος, Θρησκεία 329.

60. *Πολιτικὸν σύστημα* 330

Δικτατωρία τοῦ προλεταριάτου. Κατάργησις τῆς στρατοκρατίας, ἐξοπλισμὸς τοῦ προλεταριάτου 330. Ἀντικοινοβουλευτισμός. Ἐξασφάλισις τῆς ἀρχῆς 331. Σοβγέτ. Τρόπος ἐκλογῆς 332. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ μπολσεβικοῦ πολιτικοῦ συστήματος αἱ ἴδιαι τῆς κομμούνας, ὅμοιαι δὲ πρὸς τὰς τῆς συντάξεως τῶν πόλεων τοῦ Stein-Hardenberg 333.

61. *Οἰκονομικὸν σύστημα* 333

Συγκέντρωσις τῆς βιομηχανίας 333. Ἐθνικοποίησις τῶν Τραπεζῶν, μεταλλείων, οἰκιῶν κλπ. 334. Κοπὴ χαρτονομίσματος καὶ λόγοι αὐτῆς 335. Ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις 335—336. Ἐμπόριον—Συγκοινωνία 336.

62. *Κριτικὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ μπολσεβικοῦ συστήματος* 337

Αἱ περὶ Μπολσεβισμοῦ πληροφορίαι 337. Ἡ κατάργησις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ συντελεῖται διὰ δύο γεγονότων 337—338. Ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις δὲν παρακάμπτεται δι' αὐτοβούλων πράξεων 338. Οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν Κομμουνιστῶν 339. Λόγος Λένιν περὶ τῶν «τωρινῶν μελημάτων τῆς σοβγετικῆς ἐξουσίας» 339—340. Ἐσπευσμέναι αἱ ἀπὸ τοῦδε κρίσεις 340. Ἡ Ρωσσικὴ ἐξέλιξις 341. Παραβολὴ ἀρχηγῶν τῆς σοβγετικῆς Ρωσσίας 341—342. Συνεπληρώθη ἡ διὰ τὸν ἐκσοσιαλισμὸν ἐξέλιξις ἐν Ρωσσίᾳ; 342—343. Ὑπηρεσίαι Μπολσεβισμοῦ εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν ὑπόθεσιν 343. Ἐξηρωϊσμὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ 344. Πτωχεία τοῦ μπολσεβισμοῦ ἀκόμη, δι' ὀργανικὴν ἀνοικοδόμησιν 344—345.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ἐν Ἑλλάδι κοινωνικὴ ἐξέλιξις.

63. *Προκεφαλαιοκρατικὴ ἐποχή* 345

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 πολιτικὴ πατριωτική, ἑπομένως κοινωνικὴ στασιμότης 345—346. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος μᾶλλον γεωργικὸν 346. Ἀγροτικὸν ζήτημα 346—347. Ἔλλειψις σχεδὸν πάσης ἀγροτικῆς, δημοσιονομικῆς καὶ ἐργατικῆς πολιτικῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας 347—348. Ἀπασχόλησις μετὰ τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος. Ὅρια κοινωνικῆς δράσεως τοῦ κράτους 348. Ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ ἐπαναστάσεις ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεώς μας πολιτικαί, πλὴν τῆς τοῦ Γουδῆ 349.

64. *Μεταβατικὴ περίοδος. Ἀνάπτυξις τῶν πόλεων* 349

Ἀπαρχὴ ἐργατικῆς κινήσεως ἐν Ἑλλάδι 349—350. Ἀνάπτυξις τῶν πόλεων 350. Δημιουργικὴ ἐποχὴ Τρικούπη. Σύγκρισίς της πρὸς τὴν σημερινήν. Κρίσις περὶ τοῦ βασικοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τοῦ Τρικούπη 350-351. Πρῶται ἀπεργίαι ἐν Ἑλλάδι 351. Πρῶτος κανονισμὸς ἀπεργίας εἰς καταστατικὸν τῶν τυπογράφων τοῦ 1882 351—352. Πρόγραμμα τοῦ «Ἄρδην» 352. Ἔργα ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀπὸ ἑνωρὶς ἐν Ἑλλάδι 352. «Σοσιαλιστής», «Κοινωνία» 353. Ἐπιστολικὸν δελτίον «Ἄρδην» 353.

65. *Ἀπαρχαὶ κεφαλαιοκρατικῆς ἐξελίξεως* 353

Ἠρεμία κοινωνικοῦ (ἐργατικοῦ) ζητήματος 353—354. Ἐργατικὴ κοινωνικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι ἀρχομένου τοῦ αἰῶνός μας 354. Σοσιαλιστικαὶ ἐφημερίδες, περιοδικὰ 354—355. «Νουμᾶς», «Ριζοσπάστης», Α. Τ. Μπασιᾶς 355. Τὰ ἀθεϊκὰ τοῦ Βόλου 355. Ἡ δίκη τοῦ Ναυπλίου. Κρίσεις περὶ αὐτῆς 356. 15 Αὐγούστου, 14 Σεπτεμβρίου 1909 356. Ἀνεπάρκεια Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου 357. Μετάκλησις Βενιζέλου 357. Κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου του 357. Κοινωνικαί του ἐπαγγελίαι: εἰς τὸν προγραμματικὸν λόγον του, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Β' Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν 357—358. Βάσις ἐργατικῆς, ἀγροτικῆς καὶ φορολογικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς. Νεωτέρα ἐργατικὴ νομοθεσία 358—359. Ἐργατικὴ κίνησις. Κοινωνιολόγοι 360. Σοσιαλιστικὴ φιλολογία. Ἑταιρεία τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν 360. Συμπήξεις ἐργατικῶν ὀργανώσεων. Σοσιαλισταὶ βουλευταὶ 361. Ἀπεργίαι 361. Σοσιαλιστικὸς τύπος Ἑλλάδος. Γυναικεία κίνησις 362. Κεφαλαιοκρατικὴ ἐξέλιξις 361. Χειραφέτησις ἐργασίας καὶ χρησιμοποίησις αὐτῆς ὡς βάσεως τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας 362.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελίς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ διεθνὴς ὀργάνωσις τοῦ σοσιαλισμοῦ.

66. *Πρώτη καὶ δευτέρα διεθνὴς (1864—1914)* 363

Ἵδρυσις τῆς διεθνοῦς ἐργατικῆς ἑνώσεως (Δ.Ε.Ε.) 1864 363. Φιλολογία διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς κινήσεως 363—365. Ἐπιρροὴ Μὰρξ ἐπὶ τῆς πρώτης διεθνοῦς. Ὀργανισμὸς καὶ σύστασίς της 364. Ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων της 365. Ἡ διεθνὴς καὶ ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος 365. Ἀγῶνες Μὰρξ καὶ Βάκουνιν 365. Διάλυσις τῆς Δ. Ε. Ε. (1876) 365. Ἡ νέα ἢ δευτέρα «διεθνὴς» (1889) προκηρύσσει τὴν 1ην Μαΐου ὡς διεθνῆ ἐργατικὴν ἑορτὴν 366. Τὸ διεθνὲς συνέδριον τοῦ Ἀμστελοδάμου (1904) καταδικάζει τὸν γαλλικὸν ἀναθεωρητικισμὸν 366. Συνέδρια Β' διεθνοῦς 366. Ἀγὼν τῶν Γάλλων κατὰ τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ συνέδριον τῆς Στουττγάρτης (1907) 367. Ἀποφάσεις τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου τῆς Στουττγάρτης περὶ πολέμου 367, περὶ σχέσεων συντεχνιῶν καὶ σοσιαλιστικῶν κομμάτων 367—368. Συνέδρια Κοπεγχάγης (1910), Βασιλείας (1912) 368. Κήρυξις οἰκουμενικοῦ πολέμου. Διάλυσις δευτέρας διεθνοῦς 368. Σοσιαλιστικὰ συνέδρια διεθνῆ ἢ διασυμμαχικὰ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου 369. Στάσις οὐδετέρων σοσιαλιστῶν. Steffen, Branting 369.

67. *Ἡ «Διεθνὴς» κατὰ τὸν πόλεμον (1914—1919)* 370

Σχέσεις τῆς «Διεθνοῦς» πρὸς τὰ ἐθνικὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα 370. Ἐξέλιξις τῆς «Διεθνοῦς» (1869—1907) 370. Ἀδυναμία της διὰ σπουδαῖον ἀποτέλεσμα 371. Σοσιαλιστικὸς σωβινισμὸς Bebel 371. Zimmerwald, Kienthal 372. Σοσιαλιστικαὶ ἀποχρώσεις διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου εἰς τὰ σπουδαιότερα ἐμπόλεμα κράτη (1914—1919) 372. Πιθανὴ μελλοντικὴ κατεύθυνσις τῶν ἀποχρώσεων τούτων 373.

68. *Ἡ μεταπολεμικὴ (τρίτη) «Διεθνὴς»* 373

Διεθνὲς συνέδριον Βέρνης (1919) 373. Θέματα συζητήσεως αὐτοῦ 373. Ἀποχὴ Βέλγων καὶ Ἀμερικανῶν 373. Ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου τῆς εἰρήνης 374. Θετικὴ δρᾶσις τοῦ συνεδρίου 374. Καταστατικὸς χάρτης Ἐργασίας. Μπολσεβισμὸς 374. Γ' Διεθνὴς 375. Διεθνὲς σοσιαλ. συνέδριον Γενεύης 1920 375. Ὁμολογίαι Γερμανῶν. Κριτικὴ τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν 376—377. Ἀποφάσεις περὶ Μπολσεβισμοῦ 377. Διαφέρον ἐργατικῆς τάξεως εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα 378. Λόγος Λένιν εἰς συνέδριον τῆς Κομμουνιστικῆς τῆς Μόσχας τοῦ 1920 378. Καταρτισμὸς τοῦ συνεδρίου 379. Ὁ Διεθνὴς Σύνδεσμος Ἐργασίας τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Σελὶς

λιῶν 379. Α΄ ἐπίσημον διεθνὲς συνέδριον ἐργασίας ἐν Οὐασιγκτῶνι 379, Β΄ ἐν Γενούῃ 380. Κριτικὴ τῶν ὑποστηριχθεισῶν ἑλληνικῶν ἀπόψεων ἐν τῷ Α΄ συνεδρίῳ 380. Ἀξία τῶν διεθνῶν σοσιαλιστικῶν συνεδρίων 380. Διχασμὸς καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοσιαλιστικῆς κινήσεως 380. Εἰδικοὶ διεθνεῖς σύνδεσμοι κοινωνικῆς κινήσεως 381.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α΄.

Αἱ κυριώτεραι περὶ ἐργασίας διατάξεις τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν (1919) 383

Ὅμοιος καθορισμὸς τῶν ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὴν ἐργασίαν, εἰς τὰς τέσσαρας συνθήκας τῶν τέως ἐμπολέμων (1919/1920) 383. Γενικὴ διάταξις διὰ τὴν ἐργασίαν, εἰς τὴν συμφωνίαν περὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἐθνῶν 384.

I. Ὀργάνωσις τῆς Ἐργασίας. Προκαταρκτικὰ 384—385. 1. Ὀργάνωσις 385—386. 2. Λειτουργία ὑπηρεσίας 387. 3. Γενικαὶ διατάξεις 387—388.

II. Γενικαὶ ἀρχαὶ 388—389.

Β΄.

Χρονικὸν τῆς κοινωνικῆς κινήσεως (1750—1920) 390

Ἀγγλία (1750—1800) 390. Γαλλία (1796) 390. Ἑλβετία (1833) 391. Ἑλλὰς (1836) 391. Γερμανία (1844) 391. Διεθνὴς (1847) 391. Αὐστροουγγαρία (1848) 392. Ἰταλία (1848) 392. Νορβηγία (1849) 392. Δανία (1849) 392. Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι (1866) 392. Βέλγιον (1868) 393. Ὁλλανδία (1869) 393. Ρωσσία (1877) 393. Σουηδία (1881) 393.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΙ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΑ

Ἀναλόγως τῆς τάσεως μεθ' ἧς θέλομεν νὰ συγκρίνωμεν τὸ παρὸν πρὸς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ὁρμητικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ νεωτέρου βιομηχανικοῦ συστήματος, ἢ πρὸς οἱαδήποτε ἄλλα ἀφῃρημένα προσωπικὰ ἰδεώδη ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως ἀνθρωπίνης εὐτυχίας καὶ εἰρήνης, αἱ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις, ἃς ἐν τῷ Α' τόμῳ ἠρευνήσαμεν, κρίνονται καὶ διαφοροτρόπως. Ὁ κύριος ὅμως ἐπιστημονικὸς προσανατολισμὸς κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς γενέσεως τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος, δὲν συνίσταται ἐν τῇ ἀπονομῇ ἐπαίνων ἢ μομφῆς. Κατ' αὐτὸν πολλῷ μᾶλλον πρόκειται νὰ διευκολυνθῇ ἡ κατανόησις τῆς ἐξελίξεως τῶν ζητημάτων. Πρὸς τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ἡ ἁπλῆ μόνον ἐξιστόρησις τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὰς ἰδιαζούσας συγκεκριμμένας ἀνάγκας, ἐξ ὧν ἀμέσως παρήχθησαν αἱ καθ' ἕκαστον πολιτικοκοινωνικαὶ τάσεις καὶ δι' ὧν ἔλαβον τὴν πρώτην ὑπόστασιν αὐτῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τὰς γενικὰς ἀπόψεις καὶ τοὺς σκοπούς, οἵτινες ἐζωοδότουν τοὺς ἐπικρατήσαντας φορεῖς τῆς κοινωνικῆς κινήσεως καὶ μεταρρυθμίσεως.

Ἐν θαυμαστῷ συσχετισμῷ καὶ ἀχωρίστῳ ἀλληλεπιδράσει, ὄχι μόνον ἐκ περιλάμπρων ἐπιστημονικῶν συστημάτων, ἐκ βαθύτατα ἐρριζωμένων θρησκευτικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν κοσμικῶν θεωριῶν, ἐκ συμφερόντων καὶ προλήψεων τῶν τάξεων, ἐκ τοῦ ἀγρίου μίσους πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν μερίδων, ἐγεννήθησαν πᾶσαι αἱ κατὰ τῶν καθεστώτων πολυκύμαντοι κινήσεις, ὧν τὰ ἐσκεμμένα καὶ ἐπωφελῆ ἀποτελέσματα ἤδη περιεγράφησαν, ἀλλ' οὐδαμῶς ὀλιγώτερον καὶ ἐκ τῆς διαπύρου δράσεως μεγάλων τινῶν ἡγεμόνων, πολιτικῶν ἀνδρῶν, συγγραφέων, λογίων καὶ δημαγωγῶν. Ἡ ἐν τοῖς κατωτέρω διεξαγομένη προσπάθεια τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν καὶ κομμάτων, ἄγεται πάντοτε ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπισκοπήσεως τούτων καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν σπουδαιότητά των ἐν σχέσει πρὸς τὸ βιομηχανικὸν ἐργατικὸν ζήτημα. Δὲν προσφέρεται ἄρα γενικὴ ἱστορία τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν καὶ κομμάτων, ἀλλὰ μόνον περισυλλέγεται ὅ,τι ἀμέσως συσχετίζεται πρὸς τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τῆς βιομηχανικῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ ἐκ τούτου θερμαίνεται καὶ φωτίζεται ὡς οἱ πλανῆται παρὰ τοῦ ἡλίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

1. Ἐπάρκεια καὶ στρατιωτικὴ ἀξία ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν.[1])

Τῇ 20. Ἀπριλίου 1855 ὁ Πρῶσσος ὑπουργὸς v. d. Heydt παρέσχεν ἀκρόασιν εἰς τοὺς ἐπιθεωρητὰς τῆς βιομηχανίας τῶν διαμερισμάτων Düsseldorf, Aachen καὶ Arnsberg.

Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι τόσον ἀπαισίως ἐζωγράφισαν τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων, ὥστε ὁ ὑπουργὸς ἀνεφώνησεν: «Ἐὰν ἀληθεύωσιν αἱ ἐκθέσεις ὑμῶν, τότε καλύτερον νὰ καταστραφῇ ὁλόκληρος ἡ βιομηχανία!» [2])

Πράγματι πολλοὶ εὐθεῖς χαρακτῆρες εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαχεν ἡ ἐξέτασις τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν, ἀπηλπίσθησαν πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης βιομηχανίας. Ὅ,τι καὶ ἂν προὐτείνετο πρὸς βελτίωσιν, εἴτε ἐφαίνετο τελείως ἀνεπίτευκτον, εἴτε τελείως ἀνεπαρκὲς διὰ νὰ παράσχῃ καὶ πόρρωθεν εἰς τὸν νεώτερον βιομήχανον ἐργάτην τοὺς ἀνθρωπίνους ἐκείνους ὅρους ὑποστάσεως, τοὺς ὁποίους ἀπήλαυον οἱ ἐπαγγελματίαι καὶ οἱ ἀγρόται κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἀρχαίους καλοὺς χρόνους. Οὕτω λοιπὸν ἐθεωρεῖτο ὡς ἄριστος σκοπὸς συμπάσης τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἡ διατήρησις καὶ ἀποκατάστασις τῆς οἰκο-

[1]) Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι βλ. τὴν περιεκτικωτάτην πραγματείαν τοῦ *Σ. Κορώνη*, Μελέται ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς μας πολιτικῆς (ἐπαγγελματικὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ, πληθυσμὸς πόλεων καὶ ὑπαίθρου χώρας, μερικοὶ ἀριθμοὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας) Ε. Κ. Π. Ε. 1 σελ. 71 (1916). Εἰς 18 πόλεις καὶ εἰς 13 βιομηχανίας (ἐργοστάσια, μεταλλεῖα, μεταφοραί) ἐλειτούργουν 298 ἐργοστάσια μὲ 32,427 ἐργάτας. Πρὸς δὲ ἠριθμοῦντο ἐν Πειραιεῖ 5,000 ἔτι ἐργάται (κτίσται, ἀρτοποιοί) μὴ συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τοὺς ἄνω.

[2]) *Alphons Thun*, Industrie am Niederrhein. I. S.179.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

νομικῆς τάξεως ἡ ὁποία κατεστρέφετο ἤδη ὑπὸ τῆς βιομηχανίας. Ἡ μόνη λύσις τοῦ βιομηχανικοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος, ἥτις ὑπέσχετο ἀποτέλεσμά τι, συνίστατο ἐν τῇ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων γενικῇ καταπολεμήσει τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανικῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πολλοὶ ἐδικαιολόγουν τελείαν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκατάστασιν τῶν ἀρχαιοτέρων ὠργανωμένων ἐπαγγελματιῶν, ἐν ᾧ ἄλλοι ἀφ' ἑτέρου ἔτρεφον ὀλίγας συμπαθείας διὰ τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων καὶ τότε ἔτι, ὅταν αὕτη ἐπετελεῖτο ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς μεσαίας ἢ μικρᾶς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ὡς ἄριστον πάντων τῶν οἰκονομικῶν ἐπαγγελμάτων κατ' αὐτοὺς ἐθεωρεῖτο ἡ ἀσχολία ἐν τῇ γεωργίᾳ. Αὕτη παρεῖχε μόνον τοὺς ἀρίστους ὅρους ἀναπτύξεως τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ ἠθικήν, ὑγιεινὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν. Ἡ πέμπτη οὐσία τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος περιείχετο ἐν τῷ προβλήματι τῆς διατηρήσεως μείζονος κατὰ τὸ δυνατὸν ποσοστοῦ τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ γεωργικῇ ἀπασχολήσει.

Ἡ πραγματικὴ ὅμως ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων ταχέως κατέδειξεν ὅτι διὰ τῆς προμνημονευθείσης ὁδοῦ μόνης δὲν ἐλύετο τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα. Οἱ βιομήχανοι ἐργάται ὑπῆρχον ἤδη καὶ διαρκῶς ἐπληθύνοντο. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς δυσκόλου θέσεως αὐτῶν ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιζητηθῶσιν αἱ μεταρρυθμίσεις ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ὑπέσχοντο ἐλπίδα τινὰ ἐπιτυχίας. Οἱ συντηρητικοὶ κοινωνιολόγοι ἰδίως ἐσκέπτοντο νὰ εἰσαγάγωσι τὴν κρατικὴν πρόνοιαν καθὼς καὶ σωματειακοὺς συνδέσμους μετ' ἐπισήμου χαρακτῆρος. Ἡ ἀνύψωσις τῶν ἐργατῶν δι' ἑαυτῶν μόνον ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς εἴτε ἀδύνατος εἴτε ἐπικίνδυνος.

Καίτοι δὲ ἡ πεῖρα τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μεγάλη βιομηχανία εἶναι τελείως εἰς θέσιν νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς ἐργάτας οὐσιώδη βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν θέσεως, ὅμως ὁ κοινωνικοοικονομικὸς ρωμαντισμὸς δὲν ἔλειψε μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων. Θὰ ἦτο δὲ πολὺ εὐνόητος ἡ ἀντίληψις αὕτη ἂν ἀντεπροσωπεύετο ἀπὸ ἐκείνας μόνον τὰς κοινωνικὰς τάξεις τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ἀπειλεῖται. Ἕκαστος ἀμύνεται κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ἡ ἐχθρικὴ ὅμως πρὸς τὴν βιομηχανίαν στάσις ἀριθμεῖ ὀπαδοὺς καὶ μεταξὺ τῶν τάξεων ἐκείνων ἀκόμη, αἱ ὁποῖαι ἀνεδείχθησαν δι' αὐτῆς ταύτης τῆς βιομηχανίας, ἔτι δὲ ἀντιπροσωπεύεται καὶ ὑπ' ἀνδρῶν οἵτινες ἀμεροληπτοῦντες προσωπικῶς, σκοποῦσι μόνον τὸ γενικὸν καλόν, οὐδένα δ' ὑψηλότερον σκοπὸν ἀναγνωρίζουσιν ἢ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀληθείας. Τούτου ἕνεκα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

δὲν θὰ παραλείψωμεν λεπτομερῆ ἐπιστημονικὴν κριτικὴν τῶν ἀποδεικτικῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων.

Ὡς ἤδη ὑπεδηλώθη ἡ μεγάλη ἀξία, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα, βασίζεται ἐν μέρει εἰς τὸ ὅτι τοῦτο θεωρεῖται τὸ ἀσυγκρίτως ὑγιεινότερον. Ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς εἶναι κατὰ τὴν ἀντίληψιν πολλῶν ἡ ἀναβλύζουσα πηγὴ σύμπαντος τοῦ ἔθνους, ἐν ᾧ αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὡς Κρόνος καταβροχθίζουσι τὰ ἄτομα, παρίστανται ὡς ὁ τάφος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καθόσον ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων αὐξάνει εἰς βάρος τοῦ γεωργικοῦ, τοσοῦτο ταχύτερον αὐξάνει ἡ ἄνθησις τοῦ πολιτισμοῦ, ἥτις ὅμως ὁμοιάζει πρὸς τὰ θανατηφόρα ρόδα ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν φθισιώντων.

Εὐθὺς ὡς ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς καταναλωθῇ, ἐπέρχεται εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν τῶν πόλεων ταχεῖα ἐξάντλησις τῆς πνευματικῆς ἀνθήσεως, οὕτω δ' ἄρχεται καὶ ἡ γενικὴ κατάπτωσις.[1])

Παρ' ὅλην τὴν ἐπιμελῆ ἐξέτασιν τῶν ἀναντιρρήτως λίαν σοβαρῶν ζητημάτων τούτων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους,[2]) ὅμως δυστυχῶς ἡ ὁριστικὴ λύσις τούτων δὲν κατορθώθη εἰσέτι. Ἐπειδὴ δὲ συντρέχουσιν διὰ τελικόν τι συμπέρασμα οὐ μόνον τὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόοδος, ἡ διατροφὴ καὶ ἄλλοι ὑγιεινοὶ ὅροι γενικῆς φύσεως, τού-

---

[1]) *Georg Hansen*, Die drei Bevölkerungsstufen. 1889. Καὶ ὁ Γκαῖτε ἐξύμνησε τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν ὡς παρακαταθήκην ἐξ ἧς συμπληροῦνται καὶ ἀνανεοῦνται αἱ δυνάμεις τῆς ἐξαντλουμένης ἀνθρωπότητος (Aüsserungen zu Eckermann 12. März 1828). Πρβλ. πρὸς τούτοις *Roschers*, Ansichten der Volkswirtschaft I. 3.Aufl. 1878. («Ἡ ἀγροτικὴ τάξις εἶναι ἡ ρίζα τοῦ λαϊκοῦ δένδρου. Οἱ ἄνθοι, τὰ φύλλα, οἱ κλῶνοι τῆς κορυφῆς, μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ κορμός, δύνανται νὰ ἀποξηρανθῶσιν, ἂν δὲ ἡ ρίζα εἶναι ὑγιής, πάλιν θὰ ἀναπτυχθῶσιν. Ὅπου ὅμως ἡ ρίζα εἶναι ἀσθενής, ἐκεῖ καταστρέφεται ὁλόκληρον τὸ δένδρον.» σ. 279). *Gustav Freytag*, Vermischte Schriften. I. Bd. 1901. S. 456; *Marshall*, Principles of economics 2. ed. London 1891.

[2]) Πρβλ. πρὸ παντὸς *Ballod*, Die Lebensfähigkeit der städtischen und ländlichen Bevölkerung. 1897; *τοῦ αὐτοῦ*, Die mittlere Lebensdauer in Stadt und Land. 1898; *Rubner*, Hygienisches von Stadt und Land. 1897; *Brentano und Kuczynski*, Die heutige Grundlage der deutschen Wehrkraft. 1900; *J. Wolf*, Der Geburtenrückgang. 1912; *Prinzing*, Art. Stadt und Land in *Grotjahn-Kaups* Handwörterbuch der socialen Hygiene. 1912; *v. Gruber*, Ursachen und Bekämpfung des Geburtenrückganges im Deutschen Reiche. 1914; *Grotjahn* und *Kriegel*, Iahresberichte über Fortschritte und Leistungen auf dem Gebiete der sozialen Hygiene. Jena seit 1902.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

του ἕνεκα γεννᾶται σφοδρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων στοιχείων τούτων.

Καλῶς ἀμειβόμενοι βιομήχανοι ἐργάται δύνανται καὶ ἐν ἐπαγγελματικῇ ἐργασίᾳ ἐπικινδύνῳ ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν νὰ παρουσιάσωσιν ἀνωτέραν σωματικὴν ἀντοχὴν ἢ μικρογεωργοὶ ἀγρόται προλετάριοι.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν πρέπει νὰ καθορισθῇ ἀκριβέστερον: ποῖον ἐπάγγελμα δηλονότι παρέχει ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς κατὰ προσέγγισιν ὅρους εὐπορίας τὰς ἀρίστας βάσεις φυσικῆς εὐδοκιμήσεως. Στατιστικαὶ παρατηρήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν θνησιμότητα ἐν ἀμέσῳ συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν εὐπορίαν, ἐλλείπουσιν.[1]) Γενικῶς ἀναφέρομεν τὰ κατωτέρω.

Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὴν περίοδον 1891—1900 ἀνήρχετο ἡ θνησιμότης τοῦ ἀνδρικοῦ γένους εἰς τὰ ἀστικὰ διαμερίσματα εἰς 21,7 ‰ εἰς τὰ ἀγροτικὰ εἰς 15,6 ‰· παρὰ τῷ θήλει γένει οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἀνήρχοντο εἰς 19 καὶ εἰς 14,2 ‰.

Κατὰ τὰ ἔτη 1900 μέχρι 1901 καὶ 1905 μέχρι 1906 ἀνήρχετο ἐν Πρωσσίᾳ ἡ ἀκριβὴς θνησιμότης κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ballod ὑπολογισθέντας πίνακας (θνησιμότητος) διὰ μὲν τοὺς ἄνδρας εἰς τὰς πόλεις εἰς 25,1 καὶ 23,3, ἐν τῇ ὑπαίθρῳ εἰς 22,9 καὶ 21,6· διὰ δὲ τὰς γυναῖκας οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ ἀνήρχοντο εἰς 22,3 καὶ 20,8 ἐπίσης δὲ εἰς 21,5 καὶ 20,5.[2]

---

[1]) Ἀναπλήρωμά τι παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ τῆς ἀγγλικῆς στατιστικῆς περὶ τῆς κατ' ἐπάγγελμα θνησιμότητος ἀφ' οὗ τοὐλάχιστον ἐνταῦθα γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν γεωργῶν καὶ βιομηχάνων ἐργατῶν.

Εἰς τὰς ἀντιστοίχους ἡλικίας καὶ ἐπαγγέλματα ἀνήρχετο (1890—1892) ἡ θνησιμότης ἐπὶ 10.000 ζώντων:

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	15 ἕως 20 ἐτῶν	20 ἕως 25 ἐτῶν	25 ἕως 35 ἐτῶν	35 ἕως 45 ἐτῶν	45 ἕως 55 ἐτῶν	55 ἕως 65 ἐτῶν	65 ἕως 100 ἐτῶν
Αὐτοτελεῖς κτηματίαι καὶ τέκνα αὐτῶν	13	24	43	70	112	240	878
Ἐργάται καὶ ὑπηρέται γεωργοί.	17	39	52	83	128	246	986
Μεταλλοεργάται.	27	54	75	137	251	474	1.313
Ὑφασματοεργάται.	34	59	75	123	223	461	1.389
Ἐργάται μεταλλείων . . .	38	57	64	97	196	443	1.505

[2]) Πρβλ. καὶ *Κ. Βαρβαρέσου*, Ἡ θεωρία τοῦ πληθυσμοῦ. 1912, σ. 150 ἑ. 164 ἑ·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Καὶ ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ ὁ βιομηχανικὸς πληθυσμὸς ὑπόκειται εἰς μείζονα θνησιμότητα, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ δυνάμεθα καὶ νὰ συμπεράνωμεν διὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦτον ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ ὀλιγωτέραν εὐπορίαν.[1])

Ἡ μικροτέρα θνησιμότης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ ταῦτα, προκειμένων συγγενῶν πως ὅρων εὐπορίας, καταφαίνεται ἔτι μᾶλλον καθόσον ἡ ὕπαιθρος χώρα ὑπολείπεται γενικῶς κατὰ τὰς ὑγιεινὰς συνθήκας (οἰκοδομικῆς ἀστυνομίας, ὑδρεύσεως, ἀποχετεύσεως τῶν ἀκαθαρσιῶν, ἀντισηψίας, ἐξελέγξεως τῶν τροφίμων καὶ ποτῶν). Καὶ ἡ προσφυγὴ πρὸς τὸν ἰατρὸν καὶ τὸ φαρμακεῖον εἶναι δυσκολωτέρα ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ. Ἐν Γερμανίᾳ ἄλλως τε τὰ εὐποιητικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁμοσπονδιακῆς ἀσφαλείας κατὰ τῆς ἀσθενείας παρεσχέθησαν εἰς ὁλόκληρον τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τοῦ 1914 τὸ πρῶτον. Μετὰ τὴν εὐκολωτέραν δὲ διάθεσιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἕνεκα τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἡ διατροφὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ μᾶλλον ἐχειροτέρευσεν ἢ ἐβελτιώθη.[2])

Ἐὰν ἐξ ὅλων τούτων συνῆγέ τις τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ παντὸς τρόπου ὠφείλομεν νὰ διατηρήσωμεν εἰς τὴν γεωργίαν κατὰ τὸ δυνατὸν

---

[1]) Ἐτήσιος μέσος ὅρος τῶν θανόντων κατὰ τὰ ἔτη 1881—1890 ἐπὶ 1.000 προσώπων ἑκάστης ἡλικίας:

	0	1—14	15—19	20—49	50—69
65 βιομηχ. διαμερίσματα	174,2	8,7	5,1	11,2	38,6
69 μικτὰ »	155,9	7,9	4,9	9,7	35,7
48 γεωργικὰ »	158,7	8,4	4,9	9,1	34,7

Ἐκ 1 000 γεννηθέντων ζώντων ἔφθασαν τὸ 70. ἔτος εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα 232, εἰς τὴν δευτέραν 267, εἰς τὴν τρίτην 274.

Πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τοῦ πίνακος μνημονευτέον ὅτι εἰς τὰ βιομηχανικὰ διαμερίσματα ὑπολογίζονται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν γεωργίαν ὀλιγώτερα τῶν 40% τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὰ μικτὰ περὶ τὰ 40—59%, εἰς τὰ γεωργικὰ ὑπὲρ τὰ 60%.

Ἰδίως ὅμως ἐν Ἑλβετίᾳ καταφαίνεται προδήλως ἡ μικροτέρα θνησιμότης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καθ' ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν φυματίωσιν τῶν πνευμόνων. Πρβλ. Schweiz. Statistik, 128 Lieferung. Ehe, Geburt und Tod in der schweiz. Bevölkerung während der zwanzig Iahren 1871—1890. III Teil, 1 Hälfte. Bern. 1901.

[2]) Περὶ τοῦ «ἐμποροκρατισμοῦ τούτου τῶν τροφίμων» ὡς ἐπιτυχῶς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ *Grotjahn*, πρβλ. τὸ ἔργον αὐτοῦ: ÜberWandlungen in der Volkser nährung. *Schmollers*. Staats-und sozialwissenschaftliche Forschungen 20. Bd. Heft 2. 1902.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

μεγαλύτερον κλάσμα τοῦ πληθυσμοῦ, τότε δύο τινὰ ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν κατὰ τοῦ συμπεράσματος τούτου:

1. Ἴσως σήμερον νὰ διαβεῖ ὁ βιομήχανος ἀστικὸς πληθυσμὸς ὑπὸ χειροτέρας ὑγιεινὰς συνθήκας τοῦ γεωργικοῦ, ἡ πεῖρα ὅμως διδάσκει ὅτι διὰ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων (ὑψώσεως τῶν μισθῶν, βελτιώσεως τῆς διατροφῆς, ἐλαττώσεως τοῦ χρόνου ἐργασίας τῶν γυναικῶν, βιομηχανικῆς ὑγιεινῆς) δύναται νὰ προαχθῇ οὐσιωδῶς ἔτι ἡ βελτίωσις τῆς φυσικῆς καταστάσεως τοῦ βιομηχάνου ἐργάτου.

2. Ἐπειδὴ ἡ ἐδαφικὴ πρόσοδος δὲν εἶναι συνήθως ἀνάλογος πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἐργασίαν, δὲν εἶναι δυνατόν, αὐξανομένου μεγάλως τοῦ ἐργατικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, νὰ παράσχωμεν εἰς αὐτὸν τοιούτους ὅρους εἰσοδήματος, ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσιν οὗτοι τὴν τελείαν λειτουργίαν τῆς ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν ἐπιβαλλομένης προστασίας τῆς ἀγροτικῆς ἀπασχολήσεως. Θᾶττον ἢ βράδιον καταλήγει τις εἰς σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον τὸ εἰσόδημα δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν κοπιώδη ἐργασίαν.

Ὁ προτείνων τὴν πρώτην ἔνστασιν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπετεύχθη ἀπὸ τοῦ 1838 μέχρι τοῦ 1900 παράτασις τοῦ μέσου χρόνου ζωῆς παρὰ τὴν αὔξουσαν ἀποβιομηχάνωσιν τῆς χώρας.[1]) Οὐ μόνον δ' ἐν Ἀγγλίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἠπειρωτικοῖς κράτεσιν ἐπραγματοιποιήθη μείωσίς τις τῆς θνησιμότητος. Ἐν Πρωσσίᾳ ηὔξησεν ἡ μέση διάρκεια τῆς ζωῆς τῶν ἀρρένων ἀπὸ 35,38 κατὰ τὰ ἔτη 1867—1877 εἰς 46,42 κατὰ τὰ ἔτη 1900—1910. Τὸ θῆλυ γένος ἐπέτυχε κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον αὔξησιν ἀπὸ 37,99 εἰς 50,03 ἔτη. Ἡ ἐλάττωσις ὅμως αὕτη τῆς θνησιμότητος στηρίζεται καὶ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς προόδους αἵτινες ἐσημειώθησαν ἐν τῇ καταπολεμήσει τῶν μεταδοτικῶν ἀσθενειῶν (εὐλογίας, ὀστρακιᾶς, διφθερίτιδος, χολέρας, τύφου).

Τούτου ἕνεκα ὑποστηρίζεται ὑπὸ ἑτέρων ἐπιστημόνων ὅτι ἡ ἐλάττωσις αὕτη τῆς θνησιμότητος δὲν σημαίνει καὶ αὔξησιν τῆς γενετησίου δυνάμεως λαοῦ τινος, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον τοιαύτην τῶν προόδων τῆς ὑγιεινῆς. Μάλιστα κατά τινας[2]) δύναται νὰ συμβιβασθῇ καὶ μὲ

[1]) *Ballod*, Grundriss der Statistik. 1913.

[2]) *Schallmeyer*, Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker. 1903. Οὕτω δύναταί τις νὰ προχωρήσῃ μέχρι τοῦ σημείου τοῦ ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰς προόδους τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὰς περιστάσεις ἐλάττωσιν τῆς ἐπιλογῆς τοῦ εἴδους ἥτις εἶναι βεβαίως ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ὑγιεινὴν τοῦ γένους. Ὁ *Gruber* τοὐναντίον φρονεῖ ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἡ ὑγιεινὴ πολλὰ ἔχει ἀκόμη νὰ ἐπιτελέσῃ (πρβλ. τὸ ἔργον αὐτοῦ Führt die Hygiene zur Entartung der Rasse? 1904).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

χειροτέρευσιν τῆς μέσης ποιότητος τῶν γεννωμένων παράτασις τοῦ μέσου ὅρου ζωῆς. Αἱ πρόοδοι δηλαδὴ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς ὑγιεινῆς παρατείνουσι τὴν ζωὴν πολλῶν ἀσθενικῶν προσώπων, οὕτω δὲ συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ συμμετέχωσιν ταῦτα ἐπὶ μακρότερον εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ εἴδους.

Πάντως τὴν ἐλάττωσιν τῆς θνησιμότητος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσωμεν ὡς πλήρη ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀποβιομηχάνωσις χώρας τινὸς δὲν συνεπάγεται καὶ κινδύνους διὰ τὸ μέλλον αὐτῆς, ἀφοῦ μάλιστα κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ὁ ἀστικὸς βιομηχανικὸς πληθυσμὸς πανταχοῦ συνεπληρώθη οὐσιωδῶς ὑπ' ἀγροτῶν μεταναστῶν [1])

Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχωσι τὰ πράγματα, ἡ ἐκ τῆς ὑπαίθρου χώρας μετανάστευσις ἀποτελεῖ σήμερον τόσον οὐσιώδη κλάσματα τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προκειμένων παρατηρήσεων τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ βιομηχανικὸς ἀστικὸς πληθυσμὸς ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὑποτιθεμένης ἀσθενεσθέρας τῆς ἀγροτικῆς μεταναστεύσεως — τοιαύτη δὲ ἐλάττωσις τῆς ἀγροτικῆς μεταναστεύσεως ἤδη σαφῶς παρατηρεῖται εἰς λίαν βιομηχανικὰ κράτη ὡς ἡ Ἀγγλία — θέλει ἀντίσχει καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συχνότητα τῶν γεννήσεων καὶ τὴν θνησιμότητα τόσον καλῶς, ὡς μέχρι σήμερον. Κατὰ τὰ λοιπά, ἕνεκα τῆς ἀσυνήθους ἐλαττώσεως τῶν γεννήσεων ἐν ταῖς πόλεσι, καταφαίνεται ἐπὶ μᾶλλον ἔκδηλος ἡ προάρχουσα θέσις τῆς ἀγροτικῆς μάζης ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους εἶναι δύσκολον νὰ παρίδωμεν τοὺς κινδύνους οἵτινες γεννῶνται ἐκ τῆς σχετικῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

Δὲν προσκόπτουσιν ὅμως αἱ προσπάθειαι ἡμῶν διὰ νὰ κρατήσωμεν σοβαρὸν τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ γεωργικῇ ἀπασχολήσει εἰς τὸν κανόνα τῆς μὴ ἀναλόγου πρὸς τὴν ἐργασίαν αὐξήσεως τῆς ἐδαφικῆς προσόδου; Ἡ περίσκεψις αὕτη ἐτονίσθη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑπὸ τοῦ Dietzel καὶ Brentano[2].)

---

[1]) Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς μεταναστεύσεως γενικῶς βλ. τὰς δημοσιευθείσας μελέτας ἐκ τοῦ φροντιστηρίου τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ *Ἀ. Ἀνδρεάδου*: Ἡ Ἑλληνικὴ μετανάστευσις. 1917 (τεῦχ. 12) ἔνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιολογία.

[2]) *Dietzel*, Weltwirtschaft und Volkswirtschaft. 1900; *Brentano*, Über Landwirtschaft und Industrie. Zeit (Wien) 29 Dez. 1900. Τὰς κατὰ τὴν γνώμην μου ἐπιτυχεῖς ἀντιρρήσεις τοῦ *Schmoller* κατὰ τοῦ *Dietzel* βλ. εἰς I. f. G. V. XXV; πρβλ. πρὸς τούτοις: *Skalweit*, Die ökonomischen Grenzen der Intensivierung der Landwirtschaft. 1903; *Esslen*, Gesetz des abnehmenden Bodenertrages. 1905.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Τὸ ζήτημα λύεται μόνον δι' ὡρισμένην ἑκάστοτε χώραν λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπικρατούσης ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς καταστάσεως τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς γερμανικῆς δημοκρατίας οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπολείπεται ὅτι δι' αὐξήσεως τῶν ἐντατικώτερον ἐργαζομένων μεσαίων καὶ μικρῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν θὰ ηὐξάνετο οὐσιωδῶς ὁ μετερχόμενος τὴν γεωργίαν πληθυσμός.[1])

Ἐκτὸς δὲ τῶν μεταβολῶν ἐν τῷ καταρτισμῷ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αἱ ὁποῖαι αὐξάνουσι τὴν γεωργικὴν ἀποδοσιν λαοῦ τινος, πανταχοῦ εἶναι εἰσέτι δυναταὶ λίαν οὐσιώδεις βελτιώσεις ἐν τῇ τεχνικῇ.[2]) Οὐδαμῶς δὲ εἶναι οὐτοπία ἡ ἐλπὶς ὅτι νέαι τεχνικαὶ πρόοδοι δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσιν, αἵτινες θέλουσιν ἀναστείλει ἐπὶ μακρὸν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ νόμου τῆς ἐδαφικῆς προσόδου.[3])

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐπιτύχωμεν αὔξησιν τῆς ἐντατικότητος τῆς γεωργίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παράσχωμεν συγχρόνως εἰς τὸν βιομηχανικὸν πληθυσμὸν κατὰ τὸ δυνατὸν καλὴν καὶ εὐθηνὴν διατροφήν. Ἡ αὔξησις τῆς ἐντατικότητος ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ὑψηλὰς τιμὰς τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν προϊόντων, ἐν ᾧ ἡ βελτίωσις τῆς λαϊκῆς διατροφῆς εὐθηνὰ τρόφιμα. Ἴσως συμβιβασμός τις ἐπιτευχθῇ μεταξὺ τῶν ἀντιθέσεων τούτων τότε μόνον, ὅταν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο γεωργική τις μεταρρύθμισις ριζικῶς θίγουσα τὴν παραδοθεῖσαν κατάστασιν, καὶ ἥτις μεταρρύθμισις θὰ ἀπέκλειε κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν ταράττοντα συντελεστὴν τῆς ἀτομικῆς ἐδαφικῆς προσόδου.[4])

Σήμερον ὑφίσταται πάντοτε ὁ ἄμεσος κίνδυνος, ὅτι ἡ ἕνεκα τῆς

---

[1]) Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι πρβλ. *Dekatos*, Die Landwirtschaft im heutigen Griechenland. 1905: *Σπ. Χασιώτου*, Αἱ κυριώτεραι βάσεις ἀληθοῦς γεωργικῆς πολιτικῆς. 1916· *Α. Παπαναστασίου*, Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της (εἰς «Ἀγροτικὴν ἐπιθεώρησιν» 2-4) 1919· *Γ. Καφαντάρη*, Ἡ διανομὴ τῶν γαιῶν Ν.Ε. (ΙΙΙ 56) 1916. Τῶν ζητημάτων τούτων ἡ λύσις εἶναι εὐχερεστέρα παρ' ἡμῖν ἕνεκα τοῦ ἀραιοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐλαχίστης ἐντατικότητος τῆς ἀγροτικῆς καλλιεργείας κα τῆς ὑπεροχῆς τῶν μεσαίων καὶ μικρῶν ἐκμεταλλεύσεων εἰς ταύτην.

[2]) *Pohle*, Deutschland am Scheidewege. 1902.

[3]) *v. Lochow*-Petkus, Massnahmen zur weiteren Produktionssteigerung der deutschen Landwirtschaft auf der bisherigen Fläche (Archiv des deutschen Landwirtschaftsrats) 1913.

[4]) Πρβλ. *Ruhland*, Leitfaden zur Einführung in das Studium der Agrarpolitik. 1894.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ἐντατικότητος τῆς γεωργίας προκληθησομένη ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων θέλει μετατραπῇ τάχιστα εἰς αὔξησιν τῆς ἐδαφικῆς προσόδου καὶ ἕνεκα τούτου τελικῶς καὶ τῶν τιμῶν τοῦ ἐδάφους, ὥστε εἰς τὸν πληθυσμὸν τὸν μετερχόμενον τὴν γεωργίαν, ὡς τοιοῦτον, δὲν θέλει φέρει διαρκῆ ὠφέλειαν, ἐν ᾧ τοὐναντίον πάντως θέλει δυσχεράνει τὴν ἐπαρκῆ διατροφὴν τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ.[1])

Ὄχι μόνον ὅμως ἡ αὔξουσα ἀποβιομηχάνωσις ἐμβάλλει εἰς σκέψεις καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φυσικὴν ποιότητα καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς χώρας.[2])

Σπανίως διημφισβητήθη ἡ μεγαλυτέρα στρατιωτικὴ ἱκανότης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐν τῷ διαμφισβητουμένῳ ζητήματι ὅμως *ἀγροτικὸν ἢ βιομηχανικὸν* κράτος, τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν εἶναι καὶ τὸ μόνον τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετασθῇ. Ἡ βιομηχανία ἀκριβῶς συντελεῖ εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ πολὺ πυκνὸς πληθυσμός. Ἡ ἐξαγωγὴ βιομηχανικῶν προϊόντων παρέχει τὴν εὐκολίαν νὰ εἰσαχθῶσι παρὰ τὴν τοπικὴν παραγωγὴν ἀλλοδαπὰ τρόφιμα οὕτω δὲ νὰ συγκρατηθῶσι πληθυσμοὶ οἵτινες ἄλλως θὰ μετηνάστευον. Οὕτω λοιπὸν κατορθοῖ τελικῶς τὸ βιομηχανικὸν κράτος παρὰ τὴν μικροτέραν ἱκανότητα τοῦ βιομηχανικοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ νὰ παρατάξῃ κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον πλείονας στρατιώτας ἢ τὸ ἀγροτικὸν κράτος. Σήμερον δὲ τέλος πρέπει νὰ καταλογισθῇ ἀποτελεσματικὴ σπουδαιότης καὶ εἰς τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ἀντοχὴν τῶν τεχνικῶς καὶ οἰκονομικῶς προηγμένων βιομηχανικῶν ἐθνῶν, ἀφοῦ αἱ πρόοδοι ἀθρόαι διαδέχονται ἀλλήλας ἐν τῇ τεχνικῇ τῶν ὅπλων καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν πολεμικῶν πλοίων.

Ἴσως ὅμως ὁ τρόπος ἐκεῖνος τῆς ἐξετάσεως ὅστις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν μόνον τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα τοῦ στρατοῦ δὲν εἶναι καὶ τελείως ἐπαρκής. Τὸ ἀποτέλεσμα πρὸ παντὸς ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς σχέσεως εἰς ἣν εὑρίσκονται αἱ δυνάμεις ὑπερασπίσεως πρὸς

---

[1]) Πρβλ. *Brentano*, Die deutschen Getreidezölle. 1911; *Esslen*, Die Fleischversorgung des Deutschen Reiches. 1912.

[2]) Πρβλ. *Sering*, *Dade*, *v. Cetto*, Die Bedeutung der landwirtschaftlichen Bevölkerung für die Wehrkraft des Deutschen Reiches (Sonderdruck aus dem Archiv des Deutschen Landswirtschaftsrates) 1902; *O. v. Schjerning*, Sanitätsstatistische Betrachtungen über Volk und Heer. 1910. Κατὰ στατιστικὰς παρατηρήσεις ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνικάνων κληρωτῶν ἐκ τῶν βιομηχανικῶν διαμερισμάτων εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερος, ἐνίοτε διπλάσιος τοῦ τῶν ἐξ ἀγροτικῶν τοιούτων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

τὴν ἔκτασιν τῶν ὑπερασπιστέων γραμμῶν. Βεβαίως ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι λίαν ἀνεπτυγμένον βιομηχανικὸν κράτος, μετὰ πληθώρας ἀξιολόγων κεφαλαίων καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν ὑδρόγειον ἐκτεινομένων ἐμπορικῶν σχέσεων, παρουσιάζει περισσότερα καὶ ἐπικαιρότερα τρωτὰ σημεῖα ἢ τὸ ἀγροτικὸν κράτος.

Ἐν συμπεράσματι τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσι τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ, ἐπιβάλλουσι δὲ τούτου ἕνεκα ὡς ἐντολὴν ἐθνικῆς αὐτοσυντηρησίας νὰ παραμείνῃ μεγαλύτερον κατὰ τὸ δυνατὸν κλάσμα τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ γεωργίᾳ, δύνανται ν' ἀξιῶσι βαθμόν τινα πιθανότητος οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ ὅρων ἀποδεικτικὴν δύναμιν. [1])

2. Οἱ οἰκονομικοὶ κίνδυνοι τοῦ κυρίως βιομηχανικοῦ κράτους καὶ κριτικὴ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγικότητος. [2])

Οἱ φίλοι τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ κράτους δὲν ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῶν ἰδιαζόντων προτερημάτων τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγάλης ἐμφάσεως τονίζουσι τὸ sine qua non τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἐκεῖνος μόνον ὁ λαὸς ἀποβλέπει εἰς ἀσφαλὲς μέλλον, ὅστις δύναται ν' ἀπολαμβάνῃ ἐκ τοῦ ἰδίου ἐδάφους τὰ σπουδαιότατα τρόφιμα καὶ πρώτας ὕλας. Ὑπὸ δύο μορφὰς ἀναφαίνεται ἡ ἀνάγκη αὕτη: ὑπὸ στρατιωτικὴν καὶ ὑπὸ ἐμπορικο-πολιτικήν. Ἡ πρώτη περιγράφει τοὺς κινδύνους οἵτινες ἀπειλοῦσι τὸ βιομηχανικὸν κράτος, ὅταν οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ καὶ στόλοι ἀποκόψωσι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφίμων καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν κατειργασμένων εἰδῶν.

Μετὰ τὴν πεῖραν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπολείπεται ὅτι τοὐλάχιστον διὰ χώραν δυσμενοῦς γεωγραφικῆς θέσεως, καθὼς εἶναι ἡ Γερμανία, πρέπει ν' ἀποδοθῇ γενικῶς μεγίστη σημασία εἰς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο.

---

[1]) Μεσάζουσαν ἀντίληψιν ἀντιπροσωπεύει καὶ ὁ *Schmoller*, Grundriss der Allgem. Volkswirtschafttslehre. Ἐν Λειψίᾳ, 1900, σ. 276, 277.

[2]) Σχετικῶς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα πρβλ. *Ἐπ. Χαριλάου*, Τὸ ζήτημα τῆς βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι. «Μέλλον» Α' 188 ἑ.(1919)· *τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ βιομηχανία ἐν Ἑλλάδι. 1919· *Δαμιανοῦ Κυριαζῆ*, Zur Entwiklung des Gewerbes im heutigen Griechenland, 1916· *τοῦ αὐτοῦ*, Ἡ βιοτεχνία ἐν Ἑλλάδι. «Νέος Αἰών» 1-4 (1917).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Ἤδη τὸν 18. καὶ 19. αἰῶνα ὁ *Süssmilch*[1]), ὁ ἐκ Ζυρίχης οἰκονομολόγος Ἰωάννης Ἐρ. *Waser* καὶ ὁ *Μάλθος*[2]) ἀνέπτυξαν τὰς ἑπομένας σκέψεις: Σπανίως διαρκοῦσιν ἐπὶ πολὺ τὰ προτερήματα ἅτινα ἀπολαύει κράτος τι παρ' ἄλλων ἕνεκα κεφαλαιακοῦ πλούτου καὶ ἐπιδεξιότητος ἐν τῇ ἐργασίᾳ καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων. Οὐ μόνον ἀπόλλυται ἡ ἀλλοδαπὴ ἀπόθεσις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἄλλων βιομηχανικῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα ἀγροτικὰ κράτη προσπαθοῦσι πάσῃ δυνάμει ν' ἀναπτύξωσιν ἰδίαν τινὰ βιομηχανίαν, δηλονότι νὰ μὴ ἐξάγωσι πλέον τὰς ὑπ' αὐτῶν παραγομένας πρώτας ὕλας, ἀλλὰ τὰ ἴδια νὰ ἐπεξεργάζωνται αὐτάς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς παραχθέντα τρόφιμα χρησιμοποιῶσι πρὸς διατροφὴν τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ των. Ἡ οἰκονομικὴ ἄνθησις χώρας τινὸς ἥτις εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ εἰσάγῃ τρόφιμα καὶ πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας πληρώνει διὰ προόδων ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ διαμετακομίσει, δὲν εἶναι διαρκής. Ἡ ἱστορία παρέχει ἀποτρεπτικὰ παραδείγματα τούτου ἐν τῇ καταπτώσει τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ὁλλανδίας.

Πολλοὶ (Oldenberg, A. Wagner, L. Pohle)[3]) πιστεύουσιν ὅτι καὶ τὰ δυτικὰ ἐκπολιτιστικὰ κράτη τοιαύτη τύχη ἀναμένει ἐὰν ἡ ἀποβιομηχάνωσις προχωρήσῃ περαιτέρω. Ἤδη σήμερον, διϊσχυρίζονται οὗτοι, ὀφείλει ἡ Ἀγγλία νὰ κατέλθῃ εἰς ἐπιμόνους ἀγῶνας πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀμερικὴν ἵνα ἐπιτύχῃ ἱκανοποιητικὴν ἀπόθεσιν τῶν βιομηχανικῶν αὐτῆς προϊόντων. Αἱ δυσκολίαι αὗται ἐκτρέπουσι τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῆς εἰθισμένης ὁδοῦ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου, καθιστῶσι δὲ λαϊκοὺς τοὺς πολιτικοὺς ἐκείνους, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ μετατρέψωσι τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις εἰς προνομιούχους χώρας ἀποθέσεως τῶν ἐμπορευμάτων τῆς μητροπόλεως. Ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἐργάζεται διὰ παναμερικανικὴν ὁμοσπονδίαν, διὰ νὰ παρακρατήσῃ δι' ἑαυτὴν τὴν ἀγορὰν τῶν νοτιοαμερικανικῶν ἀγροτικῶν κρατῶν. Ἡ Ρωσσία ἀναπτύσσει ἰδίαν βιομηχανίαν ἐπιβάλουσα πρὸς τοῦτο ὑπερμεγέθεις προστατευτικοὺς δασμούς, προσπαθεῖ δὲ ἵνα εἰς τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας ταύτης διανοίξῃ εὐρέως κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς ἀσιατικὰς ἀγοράς.

---

[1]) Die Göttliche Ordnung. II. Teil. 1765.

[2]) Versuche über das Bevölkerungsgesetz. Γερμανιστὶ ὑπὸ Stöpel 1879. *Alice Guhrauer*, Beiträge zur Malthus=Literatur 1917.

[3]) Πρβλ. *Pohle*, Deutschland am Scheidewege, 1902. *Hildebrand*, Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus. 1910.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Οὕτω θλιβερὸν μέλλον ἀναμένει τὰ βιομηχανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα δὲν κατώρθωσαν νά ἐξαπλωθῶσιν εἰς κοσμοκρατορίας. Ὄχι μόνον ἡ ἀλλοδαπὴ δὲν ἀποτελεῖ ἀξίαν λόγου ἀγορὰν διὰ τὰ ἐγχώρια βιομηχανικὰ προϊόντα, ἀλλὰ καὶ ὡς προμηθευτὴς πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων ἀπόλλυται. Τί ὅμως θέλουσιν ἀπογίνει αἱ ἐργατικαὶ μᾶζαι ἡμῶν, ὅταν εἰς τὰς ἄπω ἀσιατικὰς χώρας μετὰ τῶν εὐθηνῶν, ὀλιγαρκῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἀρχίσῃ ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις;

Ὁ Ἑρρῖκος Dietzel [1]) ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι σοβαρὰ ἐμπόδια ἀνακύπτουσι διὰ τὸν νεοεμπορικρατισμὸν τῶν τριῶν κοσμοκρατοριῶν. Καθότι δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν «κίτρινον κίνδυνον» νεώτεραι ἔρευναι συμφωνοῦσιν εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀξία τῶν Ἰαπώνων ὡς βιομηχάνων ἐργατῶν ὑπερετιμήθη. [2]) Αἱ ἀπαισιόδοξοι ἄρα κρίσεις περὶ τῆς πιθανῆς ἐξελίξεως τῆς βιομηχανικῆς ἐξαγωγῆς εἶναι ὑπερβολικαί. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον πιθαναὶ εἶναι αἱ ἀντιλήψεις ὅτι ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία ἐν ἀποτέροις χρόνοις δὲν θὰ προμηθεύουσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ ἀναγκαῖα τρόφιμα καὶ τὰς πρώτας ὕλας. Ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ [3]) ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ εἶναι δεκτικὴ εἰσέτι μεγάλης ἀναπτύξεως. Ἡ ἀνάπτυξις δὲ αὕτη ἀσφαλῶς θέλει λάβει χώραν εὐθὺς ὡς ὑψηλότεραι τιμαὶ τῶν δημητριακῶν θὰ καθίστων τὴν ἐκμετάλλευσιν οἰκονομικῶς σύμφορον.

Ὁπωσδήποτε τέλος καὶ ἂν τις κατὰ ταῦτα ἤθελε κρίνει τὰ δυνατὰ καὶ τὰς πιθανότητας τοῦ μέλλοντος, τοῦτο ἀναμφισβητήτως εἶναι ἀσφαλές, ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῶσιν αἰφνιδίως. Καὶ ὅταν τις ἔτι πιστεύῃ ὅτι ἡ Βρεττανικὴ κοσμοκρατορία, ἡ Παναμερικὴ καὶ ἡ Ρωσσία ἤθελον παρακρατήσει τὰ τρόφιμα καὶ τὰς πρώτας ὕλας αὐτῶν ἐπιμελῶς διὰ τὴν ἰδίαν βιομηχανίαν καὶ τοὺς λαούς των, καὶ τότε τοιαύτη τις μεταβολὴ θὰ ἠδύνατο μόνον βαθμηδὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ ἐπὶ ἰδίῳ συμφέροντι. Ὑψουμένων δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς τῶν τιμῶν τῶν τροφίμων καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν ἐν τῇ δυτικῇ καὶ κεντρικῇ Εὐρώπῃ, προσκοπτούσης δὲ συγχρόνως ἀφ'

---

[1]) Weltwirtschaft und Volkswirtschaft. 1910; τοῦ αὐτοῦ, Sozialpolitik und Handelspolitik. 1902; *v. Schulze=Gävernitz*, Britischer Imperialismus und engl. Freihandel. 1906.

[2]) *A. Tille*, Der Wettbewerb' zwischen weisser und gelber Arbeit in der industriellen Produktion. 1904; Μεγαλύτεραι δυσκολίαι τῶν διὰ τὸν Ἰάπωνα τοιούτων δέον νὰ ὑπερβληθῶσι διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Κινέζου εἰς βιομήχανον ἐργάτην πρβλ. *W. Koch*, Die Industrialisierung Chinas. 1910.

[3]) *Pfannenschmidt*, Die landwirtschaftlichen Produktionverhältnisse Argentiniens. S. d. V. f. S. 141 Bd. 1. Teil. 1913.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ἑτέρου εἰς αὐξούσας δυσκολίας τῆς ἀποθέσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῶν χωρῶν τούτων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, θὰ ἐπηκολουθει μετατροπή τις τῆς οἰκονομικῆς ἡμῶν διαρθρώσεως ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς γεωργίας, ὁμοίως ὡς ἄλλοτε διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ὑπερποντίου γεωργικοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἡ ἐγχώριος γεωργία ὑπελείφθη τῆς βιομηχανίας. Ἡ πιθανότης ὅμως ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δυνατὸν τοιαῦται τινὲς μεταβολαὶ νὰ λάβωσι χώραν δὲν ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς ἀποχρῶντα λόγον διὰ νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς μετατροπῆς ταύτης ἤδη, *ἐφ' ὅσον ἡ εἰσαγωγὴ πολλῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τροφίμων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἡ πληρωμὴ αὐτῶν διὰ βιομηχανικῶν προϊόντων ἔτι καὶ σήμερον θὰ ἦτο προτιμητέα καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ ἀπὸ κοινωνικοπολιτικῆς ἀπόψεως.* *

Οὕτω κατελήξαμεν εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ θέματος. Οἱ φίλοι τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καταρτίζουσι τὸν συλλογισμὸν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας περὶ ἐλευθέρου ἐμπορίου τοῦ Ricardo. Παρ' ἡμῖν τυγχάνει παραγωγικωτέρα ἡ βιομηχανικὴ ἐργασία, ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ἡ γεωργικὴ τοιαύτη. Οὕτω δυνάμεθα πληρώνοντες τὰ τρόφιμα διὰ βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ προμηθευθῶμεν τὰ πρῶτα δι' ὀλιγωτέρων ἐξόδων ἐκείνων, εἰς ἃ ὀφείλομεν νὰ ὑποβληθῶμεν παράγοντες ταῦτα οἱ ἴδιοι, ἕνεκα τῶν δυσχερεστέρων ὅρων οὓς ἐπιβάλλει ἡμῖν ὁ νόμος τῆς ἐδαφικῆς προσόδου. Ὡς δὲ συμφέρει ἡμᾶς ἡ προμήθεια τῶν τροφίμων ἔξωθεν, οὕτω ὡσαύτως συμφέρει καὶ τοὺς κατοίκους τῶν μετ' ἀνεξαντλήτου φυσικοῦ πλούτου πεπροικισμένων χωρῶν, νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰ οὕτω εὐκόλως ἀπολαμβανόμενα γεωργικὰ προϊόντα διὰ βιομηχανημάτων.

Σύμπασα αὕτη ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον λογικῶς ἀκαταμάχητος ἀπόδειξις, στηρίζεται ἐπὶ κλονιζομένου θεμελίου. Αὕτη χρησιμοποιεῖ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐξόδων ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς καὶ χρηματικῆς οἰκονομίας. Δὲν ἐξετάζει ἄρα τὴν ἀντικειμενικὴν δαπάνην ἣν προϊόν τι συνεπάγεται, ἀλλὰ μόνον τί δέον ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ πληρώσῃ ἢ νὰ ὑπολογίσῃ.

Δὲν ἀντιστοιχεῖ ὅμως κατ' οὐδένα λόγον πάντοτε τὸ ποσὸν ὅπερ στοιχίζει ἐμπόρευμά τι, ἀπὸ ἀπόψεως λαϊκῆς καὶ κοινωνικῆς οἰκονομίας πρὸς τὸ ποσὸν ἐκεῖνο ὅπερ ὀφείλει ἐπιχειρηματίας τις νὰ πληρώσῃ πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἐμπορεύματος τούτου. Ὁ ἐπιχειρηματίας δέον νὰ ἄγηται ἀπὸ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας ἐπὶ ποινῇ καταστροφῆς. Ὁ οἰκονομολόγος ὅμως καὶ κοινωνιολόγος παρορᾷ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἀποστολὴν μὴ ἀγωνιζόμενος νὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

καταστῇ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ φακοῦ τῆς ἰδιωτικῆς ἢ χρηματικῆς οἰκονομίας. Οὗτος ἐξετάζει, προκειμένου περὶ ἐξόδων παραγωγῆς ἐμπορεύματός τινος, σύμπαντα τὰ προσωπικὰ καὶ πραγματικὰ ἔξοδα ἅτινα ἐχρειάσθησαν διὰ τὴν παραγωγὴν ταύτην. Ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρουσα τυγχάνει ἡ ἀνάλωσις τῆς ζωῆς τοῦ ἐργάτου.[1]) Τὸ μέγεθος δὲ τῆς δυσκολίας, ὅπως ἑκάστοτε ἀντιληφθῶμεν τὰς πρὸς τὴν πραγματικὴν κατάστασιν ἀκριβοδικαίως ἀναλογούσας προσωπικὰς θυσίας, δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παραμέλησιν τούτου καὶ τὸν περιορισμὸν ἡμῶν εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν τοῦ χρηματικοῦ μισθοῦ. Οὔτε πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ὑποκειμενικῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀντικειμενικῆς χρηματικῆς τιμῆς. Ἀλλὰ μήπως δικαιούμεθα νὰ παρέλθωμεν πρὸ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐργάτης τις, ἕνεκα τοῦ δυσμενοῦς τῆς θέσεως αὐτοῦ κατὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ συμβολαίου τῆς ἐργασίας ἀπογυμνοῦται σωρείας ὑπάτων προσωπικῶν ἀγαθῶν ἀντὶ ἐλαχίστης ἀμοιβῆς; Ὅταν ἡ στατιστικὴ τῶν ἐπαγγελματικῶν θανάτων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ρινοποιοί, οἱ τροχισταί, οἱ λιθοξόοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι ἐργάται ἀριθμοῦσι πολὺ βραχὺν βίον, τότε πρόκειται ἀρκετὰ ἀσφαλὲς τεκμήριον ὅτι ἐνταῦθα ὑφίσταται χονδροειδὴς δυσαναλογία μεταξὺ ἐργασίας (θυσίας ζωῆς) καὶ ἀποτελέσματος (κέρδους ζωῆς), ἔχομεν δηλονότι ἀρνητικὴν παραγωγικότητα.

Ἐν τῇ δημοσιονομίᾳ εἰσήχθη ἀπὸ τοῦ Hermann ἡ ἔννοια τῶν καλουμένων «ἀφανῶν δημοσίων δαπανῶν». Σχεδὸν δηλονότι πανταχοῦ χρησιμοποιοῦνται σπουδαῖαι χρηματικαὶ ἀξίαι εἰς ἐργασίαν, παροχὰς κλπ. διὰ τὰς δημοσίας, δημοτικὰς καὶ σωματειακὰς ἀνάγκας, χωρὶς οὐδαμοῦ ν' ἀναγράφωνται καὶ ἐξελέγχωνται αἱ δαπάναι αὗται. Ἂς ἀναμνησθῶμεν π. χ. τὰς πολυπληθεῖς θυσίας εἰς ἃς ὁ λαὸς ὑποβάλλεται διὰ τῆς γενικῆς στρατιωτικῆς θητείας.

Ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ ὡσαύτως ἠδύνατό τις νὰ ὁμιλήσῃ περὶ «λανθανουσῶν παραγωγικῶν δαπανῶν». Ἂς ἀναμνησθῶμεν τὰς βιομηχανίας ἐκείνας, αἵτινες παρέχουσαι λίαν χαμηλοὺς μισθοὺς ἢ δεικνύουσαι μεγάλας ἀταξίας ἐν τῇ ἀπασχολήσει, ὑποχρεοῦσι πολ-

---

[1]) Πρβλ. ὑπολογιστικάς τινας ἐρεύνας τῆς ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς ἐπιστήμης παραμεληθείσης (πλὴν *Gossen*, Entwiklung der Gesetze des menschl. Verkehrs. Neue Ausgabe. Berlin 1889) διδασκαλίας περὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐργασίας εἰς *Nicholson*, Principles of political economy vol. I. p. 73—78 sec. ed. London, 1902; *Herkner*, Die Debeutung der Arbeitsfreude in Theorie und Praxis der Volkswirtschaft. 1905; τοῦ αὐτοῦ, Arbeit und Arbeitsteilung. G. d. S. II. Abt. S. 166—178. 1914.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

λὰς ἐργάτιδας εἴτε εἰς πλημμελῆ παρασχόλησιν εἴτε εἰς ἀναζήτησιν ἐπιδομάτων διὰ τὴν διατροφὴν αὐτῶν ἐκ μέρους τῆς δημοσίας ἢ ἰδιωτικῆς προνοίας τῶν πτωχῶν. Ὑπομνηστέα προσέτι τὰ μειονεκτήματα ἅτινα παρὰ τὴν παράγραφον 16 τοῦ γερμανικοῦ ἐπαγγελματικοῦ νόμου, πλήττουσι τοὺς γείτονας βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων. Πότε μὲν πρόκειται περὶ θορύβου καὶ δονήσεων τοῦ ἐδάφους, πότε δὲ περὶ ζημιῶν αἵτινες ἕνεκα κονιορτοῦ, αἰθάλης ἢ ἀναπτύξεως δηλητηριωδῶν ἀερίων προκαλοῦνται. Καὶ ἡ ἀδιάκριτος καταστροφὴ τοπειακῶν καλλονῶν διὰ πλείστων ὅσων βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἃς μὴ ἀποσιωπηθῇ. Τὸ κέρδος ὀλίγων προσκτᾶται οὐ μόνον εἰς βάρος τῶν προσώπων ἐκείνων, ἅτινα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πάσχουσιν ἕνεκα τῆς μειώσεως τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς βάρος ἀναριθμήτων χιλιάδων, οἵτινες ἴσως θὰ ἠρίθμουν τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ καταστραφέντος τοπείου μεταξὺ τῶν λαμπροτέρων εὐχαριστήσεων τοῦ βίου αὐτῶν.

Ἀσυνήθως σοβαρώτεραι, δυστυχῶς ὅμως ὀλιγώτερον παρατηρούμεναι, εἶναι αἱ βλάβαι ἃς ἡ κοινωνία ὑφίσταται ἐκ τῶν δυσμενῶν ἐργατικῶν συνθηκῶν. Οὕτω π.χ. ἐπιχειρηματίας τις, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ὑψηλοτέρους μισθοὺς ἤ, ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ἀνώτερα ἔξοδα παραγωγῆς. προσκαλεῖ ἀλλαχόθεν ἐργατικὰς χεῖρας αἵτινες ἵστανται εἰς λίαν χαμηλὴν βαθμῖδα ἠθικοῦ καὶ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ ἐνίοτε δὲ εἶναι καὶ ἀλλοεθνεῖς ἢ ἀλλόδοξοι. Οὕτω δύνανται νὰ προκύψωσι σοβαραὶ ζημίαι προσωπικῶν ἀγαθῶν διὰ τὰ μέρη ταῦτα, αἵτινες βεβαίως δὲν ἀποτιμῶνται χρηματικῶς.[1]) Ἐνίοτε παρατηρεῖται αὔξησις τῆς ἐγκληματικότητος, πληθώρα ἀνηθίκων προσβολῶν κατὰ παιδίων καὶ γυναικῶν, ἐγκλιμάτησις μεταδοτικῶν νοσημάτων κλπ. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἀναμφισβητήτως οἱ «εὐθηνοὶ ἐργάται» οὗτοι, ἢ τὰ «κατώτερα ἔξοδα παραγωγῆς» ἐξαγοράζονται λίαν ἀκριβὰ ὑπὸ τῆς κοινωνίας. Τοῦτο ὅμως ἰσχύει γενικῶς διὰ παντὸς εἴδους δυσμενεῖς ἐργατικὰς συνθήκας[2]).

Καίτοι δὲ αἱ «λανθάνουσαι δαπάναι παραγωγῆς» εὐκολώτερον πως διαγιγνώσκονται εἰς τελείως ἀπηθλιωμένον ἐργατικὸν πληθυσμόν, ὅμως πολλάκις καὶ αἱ πραγματικαὶ δαπάναι ἐμπορευμάτων

[1]) Αἱ ἐκθέσεις τῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς ἐργασίας τῆς Βάδης καὶ τῆς Ἀλσατίας-Λωραίνης μνημονεύουσιν ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ τῶν Ἰταλῶν μεταναστῶν. Πρβλ. καὶ *Busselmann*, Erzbergbau und Eisenindustrie in Lothringen-Luxemburg. S. d. V. f. S. CVI.

[2]) Βλ. τὰ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ σελ. 33 ἐ. λεχθέντα,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

παρασκευασθέντων ὑπ' ἐργατῶν ἐπαρκῶς ἀμοιβομένων εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι τῶν ἐν τῷ λογιστηρίῳ ὑπολογισθεισῶν. Δύναται ἡ «καλὴ πληρωμὴ» νὰ θεωρηθῇ ἀληθῶς ὡς ἐπαρκὲς ἀντάλλαγμα, ὥστε νὰ ὑποβιβασθῶσι τόσοι ἐργάται, ἕνεκα τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν μηχανῶν, εἰς «μονονουχὶ συμπληρωτὰς κενῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἐφευρετικότητος» (Νίτσε), ὥστε ν' ἀνεχθῶσι τὸν ἄμετρον ἐκπεσμὸν τῆς ἐργατικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως, νὰ διαβιῶσιν εἰς τὰ ἀπαισίως μονότονα ἐργατικὰ διαμερίσματα τῶν βιομηχανικῶν μεγαλουπόλεων, νὰ συνωθῶνται εἰς ἀκριβὰς οἰκίας ν' ἀναπνέωσι δὲ ἀέρα ἐμπεποτισμένον διὰ κονιορτοῦ, ἀνθρακικοῦ καὶ θειϊκοῦ ὀξέος καὶ νὰ στερῶνται τῆς θέας δάσους καὶ ἀγρῶν;

Πολλοὶ θέλουσιν ἀπαντήσει· αὐτὰ εἶνε αἰσθηματικά, μὴ ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα! Καίτοι δὲ ὄχι μόνον ποιηταὶ ἀλλὰ καὶ πραγματισταὶ πολιτικοί, ὡς ὁ Βίσμαρκ ἢ ὁ Roseberry, ἐχθρικῶς διέκειντο πρὸς τὰς μεγαλουπόλεις [1]), ἡ ἀντίρρησις ἃς ὑποβληθῇ ὑπ' ἐκείνων μόνον, οἵτινες ἔτη καὶ ἔτη ἀγωνίζονται ἐν τῇ τύρβῃ καὶ δυσοσμίᾳ πολυδασάνων ἐργοστασιουπόλεων μὲ τὴν μονότονον αὐτῶν ἐργασίαν. Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις, παρ' ἐνδιαφέρουσαν καὶ πνευματικῶς ἱκανοποιοῦσαν ἐπαγγελματικὴν ἐργασίαν, προτιμᾷ νὰ κατοικῇ εἰς ἐξοχικὰς ἐπαύλεις μετὰ θέας μαγευτικῶν κήπων· ἐκεῖνος ὅστις τὸ θέρος στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὴν πόλιν, διὰ νὰ τονώσῃ εἰς ὑψηλὸν ἀέρα καὶ εἰς εὐωδίας δασῶν τὰ ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν βιομηχανικῶν πόλεων χαλαρωθέντα νεῦρά του, αὐτὸς ἀπώλεσε τὸ δικαίωμα τῆς ἐσκεμμένης μομφῆς. Ἡ τεραστία ἔκτασις τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἡ ἀναψυκτικοὺς σκοποὺς ἐξυπηρετοῦσα ταξειδιωτικὴ συγκοινωνία, αἱ ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων αἱ ὁποῖαι λίαν ἱκανοποιητικῶς ἔχουσι διατεθῇ διὰ τὴν καλουμένην «βιομηχανίαν τῶν ξένων», αἱ μαγευτικαί, καλλιτεχνικαὶ συνοικίαι ἐπαύλεων τὰς ὁποίας εἰς τόσας πόλεις βλέπομεν ἀναπτυσσομένας, ὅλα ταῦτα ἐντόνως ἀποδεικνύουσιν ὅτι αὐξάνει πολὺ ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπιζητοῦσι τοιαύτας «αἰσθηματικὰς» ἱκανοποιήσεις [2]).

---

[1]) Ἤδη ὁ *Shelley* ἔγραφε: «Hell is a city very much like London». Ὡσαύτως καὶ ὁ Γκαῖτε ἦτο ἐχθρὸς τῶν πόλεων: «Τὸν δροσερὸν ἀέρα τῶν ἀνοικτῶν ἀγρῶν ἐπιθυμῶ· ἐκεῖ φαίνεται νὰ πνέῃ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν ἄνθρωπον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐξασκῇ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν θεία τις δύναμις». Γνωστὸν τυγχάνει πόσον ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀποβιομηχανωθεισῶν πόλεων ὁ John Ruskin καὶ ὁ Tolstoi.

[2]) Ἐπειδὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἀσχημία τῶν πόλεων εἶναι γενικῶς μεγαλυτέρα ἢ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, τούτου ἕνεκα εὑρεῖς κύκλοι συνειθίζουσι παρὰ τὴν ἀπα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

Ἀλλὰ οἱ ἐργάται δὲν αἰσθάνονται τόσον τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῆς βιομηχανικῆς ζωῆς, ὅσον οἱ ἀνώτερόν πως μορφωμένοι ἄνθρωποι! Ἡ ἔνστασις αὕτη οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι διὰ τὰ μειονεκτήματα ταῦτα δὲν ἔχουσι πάντοτε πλήρη συνείδησιν οἱ ἐργάται Διότι ἡ ἀνωτέρα θνησιμότης αὐτῶν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἐργατικὸς κόσμος δὲν κατ ἔστη ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν ἀνθυγιεινῶν συνθηκῶν [1]. Βεβαίως δὲν ἀρνούμεθα ὅτι μέρος τι τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἀσθενῶς

σχόλησιν αὐτῶν ἐν τῇ πόλει νὰ κατοικῶσιν εἰς τὴν ὑπαιθρον. «Οἱ ἐργάται κατοικοῦσι εἰς τὰ περὶ τὸ ἐργοστάσιον μέρη, οἱ ὑπάλληλοι τῶν γραφείων μίλλιά τινα μακρότερον, ὁ προϊστάμενος πολὺ μακρὰν εἰς τὸ country. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ· ὁδηγεῖ εἰς ἐκπεσμὸν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πόλεων. Περίπατός τις ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Λιθερπούλης μετὰ τὸ κλείσιμον τῶν καταστημάτων ἐμπνέει μελαγχολίαν τοῦτ' αὐτὸ φοβερὸν ὅμως εἶναι περίπατός τις εἰς Sheffield. Ἡ πόλις αὕτη ἥτις ἐν ἡμέρᾳ παρομοιάζει μονονουχὶ ὁλόκληρος πρὸς καπνίζον καὶ κροτοῦν σιδηρουργεῖον, κατὰ τὸ ἑσπέρας ἀπερημοῦται, πάντες δὲ πλὴν τῶν ἐργατῶν σπεύδουσι πρὸς τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως θελκτικοὺς γηλόφους. Τότε πληροῖ τὰς ὁδοὺς ρακῶδες προλεταριᾶτον, ἀφοῦ μάλιστα οἱ εὐποροῦντες, πρὸ τῶν ὁποίων οἱ Ἄγγλοι ἐργάται θὰ ἐπεμελοῦντό πως τοῦ ἑαυτοῦ των, ἔχουσιν ἤδη ἀπέλθει.

[1]) Εἰς τὸν Ἑλβετικὸν ἐργατικὸν τύπον εὑρίσκομεν ὅμως ὀρθὰς ἀντιλήψεις: Ἡ νεολαία τῶν βιομηχανικῶν διαμερισμάτων μας δὲν χαίρεται καθόλου τὴν νεότητά της. Διότι ἀπὸ τοῦ 15. ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ ἔτους δηλαδὴ ἐκείνου ὅπου ἀρχίζει ἡ σκέψις, ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἁρπάζει τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς κλίνης του ἐνωρίτατα, προτοῦ κοιμηθῇ κανονικῶς καὶ τὸ ἀποκλείει—ἀφοῦ παραζαλισμένον ἤδη ἔτρεξε ὑπὸ ἄνεμον καὶ κακοκαιρίαν, ἀνεπαρκῶς ἐθρεμμένον καὶ ἐνδεῶς ἐνδεδυμένον τὸ μεταξὺ τοῦ ἐργοστασίου καὶ τῆς πατρικῆς οἰκίας διάστημα—εἰς τὸ ἐκ σκόνεως, καπνοῦ καὶ αἰθάλης γέμον ἐργοστάσιον, ὅπου εἰς τὸ μέσον κροτουσῶν μηχανῶν καὶ ἀσθμαινόντων ἐργατῶν ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὸν αὐτὸν χειρισμὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καθ' ἑκάστην ὥραν.

Πόσον διαφορετικὴ ὅμως εἶναι ἡ θέσις τοῦ παιδίου τοῦ αὐτοτελοῦς γαιοκτήμονος τὸ ὁποῖον ἐργάζεται μόνον πλησίον τοῦ πατρός, μητρὸς καὶ ἀδελφῶν αὐτοῦ!

Τὸ νὰ γίνῃ τις ἐργάτης ἐργοστασίου ἐθεωρεῖτο καὶ θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ἔτι καὶ σήμερον εἰς μέρη τινὰ ὡς ἡ ἀτυχεστάτη μοῖρα. Ὁ ἐργάτης ἐργοστασίου ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἀπωλεσθεὶς υἱός, ὡς ἡ προσωποποίησις τῆς πενίας καὶ ἐξαρτήσεως, περίπου τὸ ἰσάξιον τοῦ Παρίου τῶν Ἰνδιῶν, τῆς κατωτάτης δηλαδὴ καὶ περιφρονημένης ἄνευ ἰδιοκτησίας καὶ δικαιωμάτων τάξεως.

Ἐν Βελγίῳ ἡ μετατόπισις τῆς κατοικίας τῶν ἐργατῶν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἔκαμεν ἤδη πολλὰς προόδους. Τοῦτο διηυκόλυναν οἱ σιδηρόδρομοι μεταφέροντες αὐτοὺς εἰς ἀπιστεύτως μικρὰς τιμὰς καὶ ταχύτατα. Πρβλ. *E. Vandervelde*, L'exode rural, et le retour aux champs. 1903; *W. Lotz*, Aufgaben der Verkehrspolitik auf dem Gebiete der Handelspolitik und der Wohnungsfrage. Patria 1903. S. 68.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

μόνον ἀντιδρᾷ πρὸς τὸ περιβάλλον τῶν βιομηχανικῶν πόλεων, ὅτι μάλιστα νεώτερα πρόσωπα πολλάκις ἕνεκα τοῦ ἐλευθεριάζοντος βίου, τῶν μεγαλοπρεπῶν ζυθοπωλείων καὶ καφῳδείων, τῆς ἀναπτύξεως τῆς πορνείας καὶ τῶν ὁμοίων ἢ καὶ ἕνεκα τοῦ ζωηροτέρου κομματικοῦ βίου, τῆς πληθώρας τῶν ἐκπαιδευτικῶν μέσων καὶ τῶν ἀξιοπρεπῶν εὐγενῶν διασκεδάσεων προτιμῶσιν ἄνευ ὅρων τὰς πόλεις τῆς ὑπαίθρου χώρας. Εἰς ὡριμωτέραν ἡλικίαν ὅμως εὐκόλως ἐπέρχεται μεταβολή τις. Τότε διαβλέπει τις ὑπὸ πόσον εὐμενεστέρας συνθήκας ἡ νεότης ἀναπτύσσεται εἰς τὴν ὕπαιθρον [1]) ποία πλεονεκτήματα παρέχει διὰ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν μικρός τις κῆπος, ἡ γεωργική τις ἐργασία. Οὕτως ἐξηγεῖται διατί αἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐγκατεσπαρμέναι βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις, παρὰ τοὺς κατὰ κανόνα μικροτέρους μισθοὺς τοὺς ὁποίους καταβάλλουσι, δὲν παραπονοῦνται δι' ἔλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν, διατὶ πρὸς τούτοις μέγα μέρος τῶν βιομηχάνων ἐργατῶν προσπαθεῖ ὑπὸ ἀρρήτους στερήσεις νὰ κατοικήσῃ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ ἐργοστάσιον εὑρίσκεται ἐν τῇ πόλει. Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἐργάται ὀλίγας συμπαθείας τρέφουσι πρὸς τὸν σοσιαλισμόν. Καθ' ὅσον ὅμως ἐπεκροτήθησαν σοσιαλιστικαὶ ἰδέαι, τοῦτο κατωρθώθη ὄχι διὰ σοσιαλιστικῶν ἔργων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἐδαφοαναμορφωτῶν Henry George καὶ Alfred Russel Wallace. Τὸ ἀρχαῖον ἐπιφώνημα τῶν Χαρτιστῶν : Ἐπάνοδος εἰς τοὺς ἀγρούς ! εὑρίσκει καὶ σήμερον ἔτι ζωηρὰν ἠχὼ εἰς τὰς

---

[1]) Πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ *Hansen* : «Ἀναμφισβητήτως παιδίον ἀναπτυχθὲν ἐν τοιούτῳ (ἐξοχικῷ) περιβάλλοντι, ὑπερτερεῖ εἰς πολλὰ τὸ παιδίον τῶν πόλεων. Ἀντὶ τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ παιδικοῦ δωματίου ἔχει τοῦτο τὸ δάσος καὶ τοὺς ἀγρούς, δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν παιγνιδίων καὶ τῶν εἰκόνων διὰ νὰ λάβῃ ἀσθενῆ ἰδέαν τῶν ζώντων δημιουργημάτων. Ὅ,τι ἀκούει καὶ βλέπει, εἶναι δημιουργήματα ὁμιλοῦντα ἀκριβῶς πρὸς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ ζωηρὰν γλῶσσαν καὶ προκαλοῦντα πάντοτε τὴν σκέψιν. Τὸ παιδίον τῶν ἀγρῶν ἀντλεῖ ἐκ τῆς αἰωνίας πηγῆς τῆς φύσεως, μανθάνει διὰ τῆς ἰδίας παρατηρήσεως. τὸ παιδίον τῶν πόλεων ἀρκεῖται ὑποχρεωτικῶς εἰς ἐλεεινὰ ἀναπληρώματα».

«Ἀφ' ἑτέρου προάγει ἡ ζωὴ ἐν τῷ χωρίῳ καὶ ἄλλως πως. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων εἶναι μικρός, ὥστε ἕκαστος τοὺς γνωρίζει σχεδὸν ὅλους. Καὶ ὄχι μόνον κατ' ἐπιφάνειαν ἀλλὰ διὰ συχνῶν σχέσεων τοῦ διαφορωτάτου εἴδους, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους. Ὁ κατὰ βάθος ὅμως γνωρίζων ἑκατὸν ἀνθρώπους, γνωρίζει ὅλον τὸν κόσμον, γνωρίζει γενικῶς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ παιδίον τῶν πόλεων τοὐναντίον βλέπει ἴσως εἰς μίαν ὥραν περισσοτέρους ἀνθρώπους ἢ ὅσους τὸ παιδίον τῶν ἀγρῶν εἰς ἓν ἔτος. Ἀλλὰ τί βλέπει ἐξ αὐτῶν; Τίποτε. Πάντες σπεύδουσιν ἀδιάφοροι, οὐδεὶς δὲ σκέπτεται τὸν ἄλλον».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

καρδίας τῶν Ἄγγλων ἐργατῶν. Ἡ δημοσιοποίησις τοῦ ἐδάφους ἄλλως τε θέλει παράσχει εἰς τοὺς βιομηχάνους ἐργάτας τὴν εὐκολίαν ν' ἀποκτήσωσι μικρόν τι τεμάχιον γῆς. Παρὰ τὰς σοβαρὰς προόδους τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ βιομήχανοι ἐργάται διὰ τῆς νομοθεσίας τῶν συντεχνιακῶν σωματείων καὶ τῶν συνεταιρισμῶν, ὁριστικὴ συμφιλίωσις δὲν ἐπῆλθεν εἰσέτι μετὰ τοῦ βιομηχανισμοῦ. Συγγραφεῖς ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τὴν βιομηχανίαν, ὡς οἱ John Ruskin, William Morris ἢ Robert Blatchford εἶναι μάλιστα ἰδιαζόντως ἀγαπητοὶ εἰς τοὺς ἐργατικοὺς κύκλους. Κατὰ δὲ τὴν γνώμην τοῦ Ἐδουάρδου Bernstein ὁ σοσιαλισμὸς ἔχει μέλλον τι ἐν Ἀγγλίᾳ, μόνον ἕνεκα τοῦ ὅτι καὶ ἐφ' ὅσον οὗτος ὑπισχνεῖται εἰς τοὺς ἐργάτας, ὡς ποτὲ ὁ Χαρτισμός, *λύτρωσιν ἀπὸ τοῦ βιομηχανικοῦ συστήματος* [1].

Εἴτε ὅμως ἐνθουσιωδῶς ἐπικροτοῦμεν τὰς μεγαλοπρεπεῖς κατακτήσεις τῆς νεωτέρας μηχανικῆς καὶ τοῦ βιομηχανικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, εἴτε σύμπασαν τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην μοιρολατρικῶς πως ὑπολαμβάνομεν ὡς ἀναπόφευκτόν τι, ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ πράγματα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι διὰ ταύτης καταστρέφονται σπουδαιόταται ἠθικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ ἀξίαι πολιτισμοῦ [2]).

Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας τῶν ἀπροβλέπτων τούτων ἀποβαίνει

---

[1]) Πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι οἱ ἐργάται παλαιότερον ἔζων καλύτερον. «Πράγματά τινα, τὰ ὁποῖα ἀγοράζουσιν εὐθηνὰ σήμερον οἱ ἐργάται, συντελοῦσιν ὀλίγον εἰς τὸ νὰ αὐξήσωσι τὰ θέλγητρα τῆς ζωῆς, πολλὰ δὲ τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐλάφρυνον τὴν σκληρὰν τύχην των, σήμερον εἴτε ἐστερήθησαν τελείως, εἰς τὰς ἀμέτρως αὐξηθείσας μεγαλουπόλεις καὶ ἐργοστασιουπόλεις, εἴτε εἶναι προσιτὰ εἰς αὐτοὺς ἀλλὰ μόνον δι' ἀνωτέρων δαπανῶν...

Ἑκατοντάδες χιλιάδες, ἑκατομμύρια ἐργατῶν διάγουσι σήμερον εἰς τὰς μεγαλουπόλεις, ὅπου ἕκαστον κατοικήσιμον μέρος πρέπει νὰ ζυγισθῇ διὰ χρήματος ζωὴν ἡ ὁποία παρὰ τοὺς ὑψηλοὺς μισθοὺς εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πτωχοτέρα εἰς χάριτας τοῦ βίου τοῦ ἀγρότου ἐκείνου ἐργάτου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐξέπεσεν εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τῆς τάξεώς του. Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διετήρει πως ἀκόμη μέρος τι τῶν ἐργατῶν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς μητρὸς γῆς. Κατὰ τὰς ἑπομένας ὅμως δεκαετηρίδας ἑκατομμύρια ἐργατῶν ἀπώλεσαν ταύτην καὶ μόνον ὅλως ἐσχάτως προσπαθοῦμεν ν' ἀντεπεξέλθωμεν κατὰ τῆς ἐρημώσεως ταύτης».

Παρόμοια φρονεῖ καὶ ὁ Naumann. Οὗτος ἐπιζητεῖ οὐχὶ αὔξησιν τῶν μεγαλουπόλεων, ἀλλὰ βιομηχανικὴν ἀποκέντρωσιν. «Τὸ βιομηχανικὸν πρόγραμμα κατ' οὐδένα τρόπον ὀφείλει νὰ περιορισθῇ εἰς πρόγραμμα μεγαλουπόλεων. Ἐὰν ὁ βιομηχανισμὸς θέλῃ νὰ ἄρχῃ πρέπει νὰ ἐξαπλωθῇ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν».

[2]) Πολλὰς λεπτὰς σχετικὰς παρατηρήσεις διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ νεωτέρου βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ εὑρίσκομεν παρὰ τῷ *Vierkandt*, Naturvölker und Kul-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

διάφορος ἀναλόγως τῆς ἀτομικῆς φύσεως καὶ τῆς περὶ κόσμου θεωρίας ἑκάστου. Τὸ κονδύλιον ὅμως τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λείπῃ ἐκ τοῦ πίνακος κερδῶν καὶ ζημιῶν τοῦ νεωτέρου κεφαλαιοκρατισμοῦ.

Διατὶ ὅμως ἀφ' οὗ τὸ βιομηχανικὸν σύστημα ἀπαιτεῖ τόσας θυσίας παρὰ τῶν ἐργατῶν ἐγκαταλείπουσιν οἱ ἀγρόται κατὰ μᾶζας τὴν γεωργίαν καὶ ζητοῦσι βιομηχανικὴν ἐργασίαν ; Διατὶ διεμορφώθη ἡ «φυγὴ ἐκ τῆς ὑπαίθρου» καὶ τὸ «ρεῦμα πρὸς τὴν πόλιν» ; [1]) Διατὶ παραπονοῦνται οἱ ἀγροκτηματίαι τοσάκις δι' ἔλλειψιν ἐργατῶν ; Πολὺ τολμηρὸν θὰ ἦτο ἐὰν συνήγομεν ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς μεταναστεύσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ αὔξουσαν γενικῶς ἀποστροφὴν τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος. Τοῦτο ἦτο ἴσως ἀληθὲς διὰ μέρος τι μόνον μεταναστῶν καὶ δὴ τοῦ θήλεος γένους. Ὡς ἀποδει-

turvölker 4896 ; Πρβλ. πρὸς τούτοις εἰς *Simmel*, Philosophie des Geldes, 1900 ὡραίαν εἰκόνα περὶ τοῦ πόσον εὐκόλως ἐν τῷ νεωτέρῳ οἰκονομικῷ πολιτισμῷ ἐλησμονήσαμεν τοὺς σκοποὺς διὰ τὰ μέσα. Ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ *Max Weber* εἰς τὴν διδακτικὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ τῆς προτεσταντικῆς ἠθικῆς καὶ «τοῦ πνεύματος» τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ (A. f. s. G. xx): «Τὸ summum bonum «τῆς ἠθικῆς» ταύτης ἔγκειται πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἀπόκτησιν χρήματος καὶ διαρκῶς περισσοτέρου χρήματος, αὐστηρῶς δὲ ἀποκλείεται πᾶσα φυσικὴ ἀπόλαυσις. Ἡ κτῆσις αὕτη τοῦ χρήματος τόσον ὁλοτελῶς ἔχει ἀπεκδυθῆ πᾶσαν εὐδαιμονιστικὴν ἢ καὶ ἡδονιστικὴν ἄποψιν, τόσον καθαρῶς ὑπολογίζεται ὡς αὐτοῦσιος σκοπός, ὥστε νὰ θεωρῆται αὕτη κατέναντι τῆς «εὐτυχίας» ἢ τῆς «ὠφελείας» τοῦ καθ' ἕκαστον ἀτόμου ὡς τι ὑπερόριον (ὑπερβατικόν), ὡς τι μονονουχὶ παράλογον.

Ἡ δι' ἀμερόληπτον κρίσιν σχεδὸν ἀνόητος ἀναστροφὴ αὕτη τῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν, «φυσικῆς καταστάσεως» εἶναι ἀληθῶς τόσον ἀπόλυτον καὶ ἰθυντικὸν ἐλαττήριον τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ὅσον αὕτη εἶναι ξένη εἰς τὸν μὴ ὑπὸ τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ προσδληθέντα ἄνθρωπον».

Ὁ *Sombart* εἰς τὸν Mod. Kapitalismus (Α' ἔκδ. 1902, Β' 1918) ἐτόνισε περισσότερον τὰ φωτεινὰ μέρη τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, εἰς τὰ Proletariat, Die Juden i. d. Wirtschaftsleben 1911, Der Bourgeois 1913 μᾶλλον τὰς ἀνθρωπίνως ἀπεχθεῖς ὄψεις αὐτοῦ.

[1]) Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀνελογία τῶν γεωργῶν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἦτο τῷ 1879 $124/_{000}$ τῷ 1907 $98/_{000}$, ὥστε ἔκτοτε ἠλαττώθη κατὰ $26/_{000}$. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη δὲν ὀφείλεται ὅμως μόνον εἰς τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀθρόαν μετανάστευσιν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν· Τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶναι καὶ τελείως ἀκριβὲς διότι ἡ μέθοδος τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀπογραφῶν τοῦ 1879 καὶ 1907 δὲν συμπίπτει τελείως. Τῷ 1907 ὑπὸ τὴν 97. κλάσιν (χειρώνακτες ἄνευ μνείας εἰδικότητος) τῆς Δ' κατηγορίας (βιοτεχνία) περιλαμβάνονται καὶ πολλὰ πρόσωπα ἀσχολούμενα εἰς γεωργικὰς ἐργασίας. Βλ. Γενικὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ, 1909. Τόμ. Α' σελ. ξδ.

Πρβλ. καὶ *Χρ. Εὐελπίδου*, Διατὶ δὲν προοδεύει ἡ γεωργία μας (Ἀγροτ. Ὄργαν. 2—3) 1919, φρονοῦντος καὶ τούτου ὅτι τὸ ποσοστὸν τοῦτο τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι «τελείως ἐσφαλμένον».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

κνύουσιν αἱ δυσμενεῖς συνθῆκαι τῶν θανάτων τῶν θηλέων κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, ἡ γυνὴ πράγματι εἶναι περισσότερον βεβαρυμένη εἰς τὴν ὑπαίθριον ἢ εἰς τὰς πόλεις. Ζητοῦνται παρ'αὐτῆς ἐργασίαι εἰς τοὺς ἀγροὺς, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουσι τὰς δυνάμεις της καὶ μόνον εἰς βάρος τῆς ὑγείας αὐτῆς δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσιν [1]).

Τοὺς ἄρρενας μετανάσταις πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς αὐτοτελεῖς κτηματίας καὶ ἀγρότας ἐργάτας, οἵτινες τοὐλάχιστον ἐν παρεπαγγέλματι εἶναι αὐτοτελεῖς κτηματίαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τελείως ἀκτήμονας ἐργάτας καθὼς καὶ εἰς πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἐὰν παρέμενον εἰς τὴν ὕπαιθρον, θὰ κατέληγον ἀναγκαστικῶς εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν ὁμάδα. Παρὰ τοῖς πρώτοις οὐδεὶς λόγος περὶ φυγῆς ἐκ τῆς ὑπαίθρου. Τοὐναντίον μάλιστα. Τῇδε κακεῖσε ἀκούονται μεμψιμοιρίαι περὶ «προσκολλήσεως εἰς τὴν πατρικὴν γῆν»· παραμένουσι δηλονότι καρτερικῶς οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐν τῷ γεωργικῷ ἐπαγγέλματι, καὶ καθ' ἣν ἔτι περίπτωσιν αἱ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν ἐκμεταλλεύσιμοι ἐκτάσεις δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας αὐτῶν. Μάλιστα πληρώνονται διὰ τεμάχια γῆς τόσον ὑψηλαὶ τιμαὶ ἀγορᾶς ἢ μισθώσεως, ὥστε αὗται νὰ καταβάλλωνται μόνον εἰς βάρος τοῦ κανονικοῦ μισθοῦ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως. Ἡ φυγὴ ἐκ τῆς ὑπαίθρου συναντᾶται κατ' ἐξοχὴν ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπικρατοῦσα μεγάλη ἰδιοκτησία δὲν καταλείπει οὐδεμίαν ἐλπίδα εἰς τοὺς ἐργάτας περὶ μελλοντικῆς ἀνυψώσεως καὶ αὐτῶν εἰς αὐτοτελεῖς μικροκτηματίας [2]). Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι εἰς τοὺς τόπους τούτους συχνάκις ἐλλείπει ἡ εὐκολία εἰς τοὺς ἐργάτας νὰ προσκλίνωσιν εἰς γεωργικὴν τινὰ μικροκοινότητα, ὅτι οἱ μισθοὶ ὑπολείπονται τῶν τῆς βιομηχανίας, τούτου δ' ἕνεκα διαβιοῦσι πολὺ κακῶς, τότε βεβαίως δυσκόλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν ἐκ τῆς ὑπαίθρου φυγὴν ἐκ μόνης τῆς ἀποστροφῆς τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος. Τούτου ἕνεκα καὶ πολλοὶ μετανάσται δὲν ἐγκαταλείπουσι τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ διέρχονται τὸν ὠκεανόν, διὰ ν' ἀποκτήσωσιν αὐτόθι ὅτι ἡ πατρίς των τῶν ἠρνήθη, τὴν ἀτομικὴν δηλονότι κτῆσιν ἀγροτικοῦ τινος κτήματος. Εἰς τὰς περιπτώσεις μάλιστα ταύτας ἡ ἀφοσίω-

---

[1]) Τοῦτο φαίνεταί μοι τότε μόνον ὀρθόν, ὅταν ἡ γυνὴ δὲν καταφεύγῃ εἰς τὴν πόλιν εἰς ἐργοστασιακὴν ἐργασίαν, ἥτις πάλιν ἐπιβαρύνει αὐτὴν ὑπερμέτρως, ἴσως βαρύτερον ἢ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ.

[2]) Πρβλ. *Sering*, Die Verteilung des Grundbesitzes und die Abwanderung vom Lande, 1910.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

σις πρὸς τὴν γεωργίαν ὑπερβάλλει τὴν πρὸς τὴν γενέτειραν ἀγάπην [1]).

Καὶ διὰ τὴν Ἀγγλίαν δὲν ἀληθεύει, ὡς ὁ Hasbach ἀπέδειξεν, ὅτι ἐπικρατεῖ γενικῶς παρὰ τοῖς ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς ἀκατανίκητος κλίσις πρὸς συρροὴν εἰς τὰς πόλεις. «Οἱ ἐργάται παραμένουσιν ὅπου δύνανται ν' ἀποκτήσωσι καλοὺς ἀγροτικοὺς κήπους, ὅπου ἐξευρίσκονται καλαὶ οἰκίαι διὰ μικρᾶς τιμῆς, ὅπου, ὡς τοῦτο εἰς τὰ κτήματα τοῦ λόρδου Tollemache συμβαίνει, μεθ' ἑκάστης οἰκίας εἶναι συνδεδεμένα στρέματά τινα ἀγριάδος, ὅπου τρέφεται ἡ ἐλπὶς ὅτι θέλει τις ἀποβῇ σὺν τῷ χρόνῳ αὐτοτελής. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ εἰς Cumberland καὶ εἰς Lancashire. Αὐτόθι μετετράπη μεγάλη γεωργήσιμος ἔκτασις εἰς λειβάδια, μεταλλεῖα καὶ μεγάλαι βιομηχανικαὶ πόλεις μετὰ τῶν τέρψεων αὐτῶν κεῖνται πλησίον αὐτῶν, παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ μετανάστευσις τῶν ἀγροτῶν ἐργατῶν εἶναι πολὺ μικρά. Οἱ ὑπηρέται λαμβάνουσιν ὑψηλοὺς μισθοὺς ἐξοικονομοῦσι δὲ ἐκ τούτων διὰ νὰ ἀναλάβωσι καὶ οὗτοι ἀγροτικήν τινα μίσθωσιν».

Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθῇ ὅτι αἱ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ συνθῆκαι κατὰ μέγα μέρος καθορίζονται καὶ ὑπὸ τῆς παραδόσεως, πρὸ παντὸς δὲ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παράδοσις εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐργοδότας. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Γερμανίᾳ π. χ. ὑπενθύμιζον ζωηρῶς εἰσέτι πολλὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς ὁ ἀγρότης λαὸς ἦτο προσωπικῶς ἀνελεύθερος καὶ πρὸς ἀγγαρείαν ὑπόχρεος.

Αὐτόθι δὲν ὑφίστατο διὰ τὸν ἐργάτην οὔτε ἐργατικὴ προστασία, οὔτε βιομηχανικὴ ἐπιθεώρησις, οὔτε ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα, οὔτε συνεταιρισμός, οὔτε ἐλευθερία συνασπισμοῦ, οὔτε ἐπαγγελματικὰ δικαστήρια, μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ γερμανικὴ ἐργατικὴ ἀσφάλεια βραδέως ἔθεσε πόδα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀγροτικῶν ἐργατικῶν σχέσεων. Πρέπει ὅμως τότε νὰ ἀπορῶμεν, ἐὰν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πολλοὶ προτιμῶσι τὴν βιομηχανίαν τῆς ὑγιεστέρας καὶ ποικιλωτέρας ἀγροτικῆς ἀπασχολήσεως [2]) ;

---

[1]) Εἰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα καταλήγει καὶ ὁ *M. Bonn*.« Ὁ Ἄγγλος ἀγρότης ἐργάτης ἀποδημεῖ, εἴτε πληρώνονται ὑψηλοὶ εἴτε καὶ πολὺ χαμηλοὶ μισθοί· μάλιστα φαίνεται μεγαλυτέρα μετανάστευσις εἰς διαμερίσματα μεθ' ὑψηλῶν μισθῶν. Μεταναστεύει διότι οὐδεὶς ἄλλος δεσμὸς συνδέει αὐτὸν πρὸς τὴν γῆν ἢ μακραιώνιος ἐξάρτησις, διότι οὐδεμία ἐλπὶς ὑφίσταται εἰς τὴν ἐπὶ ἀριστοκρατικῆς, μονοπωλιακῆς κτήσεως καὶ κεφαλαιοκρατικῆς μεγάλης ἐκμεταλλεύσεως ἐδραζομένην ἀγγλικὴν ἀγροτικὴν θεσμοθεσίαν νὰ ἐπιπλεύσῃ ἐν τῷ βίῳ. Ἡ ἀγγλικὴ ἄρα ἀγροτικὴ θεσμοθεσία εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀποψιλώσεως τῆς ὑπαίθρου χώρας».

[2]) Καὶ ἡ διαφορὰ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ ἀγρότου ἐργάτου καὶ τοῦ βιομη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Χρονικὸν τῆς κοινωνικῆς κινήσεως (1750—1920)

Ὁ ἑπόμενος πίναξ ἐπιδιώκει τὴν χρονολογικὴν ἀναπαράστασιν τῶν νεωτέρων κοινωνικῶν γεγονότων (προλεταρικὴ κίνησις πρὸ παντός, ἀλλὰ καὶ τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς νομοθεσίας) τῶν σπουδαιοτέρων κρατῶν καὶ τῆς διεθνοῦς ἐργατικῆς ἑνώσεως. Αἱ χῶραι ἀναγράφονται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς εἰσόδου (περίπου) ἑκάστης των εἰς τὴν κοινωνικὴν κίνησιν.

*(Βοηθήματα μοὶ ἐχρησίμευσαν ἡ προαναγραφεῖσα γενικῶς ξένη καὶ ἑλληνικὴ φιλολογία, ἰδίως δὲ Art. Internationale Arbeiter-Association, Internationale Congresse; Art. W. Internationale; W. Sombart, Sosialismus und sosiale Bewegung 1919; H. Herkner, Die Arbeiterfrage 1916; V. Victoroff-Toporoff, La Première Année de la Révolution Russe 1919; **Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις** 1873/1888· **Ἄρδην** 1885/87· Οἰκονομικὴ Ἑλλὰς 1903/1918)· **Ὀργάνωσις** (σοσιαλιαστικὴ ἐφημερὶς) 1914/15· Σοσιαλιστικὰ φύλλα 1915/17· **Ριζοσπάστης** 1917 ἑ.*

1750—1800	*Σπουδαῖαι ἐφευρέσεις τῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν χρησίμων μηχανῶν (1764—75 κλωστικὴ μηχανή, 1785—90 ὑφαντουργικὴ μηχανή, 1790 ἀτμομηχανή). Καταστροφὴ μηχανῶν καὶ ἐργοστασίων ὑπὸ ἐργατῶν. Νόμος πρὸς προστασίαν τῶν μηχανῶν. Ταχεῖα ἀνάπτυξις τῶν βιομηχανικῶν κέντρων.*
Ἀγγλία	
1776	*Ἀδὰμ Σμὶθ (1723—1790) Wealth of Nations.*
1796	*Συνωμοσία τοῦ Babeuf ἢ τῶν «Ἴσων».*
Γαλλία	
1800	*Ὁ Ροβέρτος Owen (1771—1858) ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργοστασίων τοῦ Dale ἐν Lanark.*
1808	*Κάρολος Fourier (1772—1837) Théorie des quatre mouvements, 1824 Le nouveau monde industriel et societaire.*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1815—32	*Τὸ προλεταριάτον ἀγωνίζεται ἐν Ἀγγλίᾳ δι' ἀστικὰς ἐλευθερίας.*
1821	*Saint-Simon (1760—1825) Du système industriel.*
1825	*Φιλελευθερώτερος νόμος ἐν Ἀγγλίᾳ περὶ συνασπισμῶν· Πρώτη ἀνάπτυξις τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων (Trade unions).*
1830—48	*Ἰουλιανὴ μοναρχία ἐν Γαλλία. Ταχεῖα οἰκονομικὴ ἄνθησις: «Enrichissez-vous messieurs!»*
1831	*Στάσις τῶν μεταξοεργατῶν ἐν Λυῶνι: «Vivre en travaillant ou mourir en combattant».*
1833 **Ἑλβετία**	*Ἵδρυσις τοῦ πρώτου γερμανικοῦ ἐργατικοῦ σωματείου ἐν Biel.*
1833	*Ἀρχαὶ ἐνσυνειδήτου ἐργατικῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας ἐν Ἀγγλίᾳ.*
1836—37 **Ἑλλὰς**	*Β.Δ. τῆς 15/18 Δεκεμβρ. 1836, 11 Ἰανουαρ. 1837, καθορίζουσι τοὺς πόρους, προσωρινὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ Ναυτικοῦ Ἀπομαχικοῦ ταμείου [1]).*
1836	*Ἀρχὴ συνεταιριστικῆς κινήσεως (Buchez 1796—1865).*
1837—48	*Κίνησις τῶν χαρτιστῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐξ αἰτήματά των. Lovett, Feargus O'Connor.*
1839—54	*Δρᾶσις Θεοδ. Καρλάϊλ.*
1840	*Ἄκρον ἄωτον ἀναρχισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ (Société des Travailleurs égalitaires).*
1844 **Γερμανία**	*Στάσις τῶν ὑφαντουργῶν ἐν Langenbilau καὶ Peterswaldau. Ταραχαὶ ἐργατικαὶ εἰς Breslau, Warmbrunn κλπ.*
1844	*Οἱ σκαπανεῖς τῆς Ροχδάλης ἱδρύουσι τὸν καταναλωτικὸν συνεταιρισμόν των.*
1847 **Διεθνὴς**	*Ὁ «σύνδεσμος τῶν δικαίων» (1836) μετονομάζεται «σύνδεσμος τῶν κομμουνιστῶν», μεταφέρεται δὲ ἡ*

[1]) *Τὰ διατάγματα ταῦτα ἐνωρίς πως δίδουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα νὰ καταταχθῶμεν εἰς τὴν χορείαν τῶν κοινωνικῶς μεριμνώντων κρατῶν, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον μόλις τῷ 1861 συνεστήθη διὰ τοῦ νόμου ΧΛΘ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ταμεῖον. Πάντως ὡς ἀπαρχὴ δύναται νὰ ἀναγραφῇ ἡ χρονολογία αὕτη. (Βλ. Γ. Γεωργαντᾶ, Ναυτικὸν Ἀπομαχικὸν Ταμεῖον. Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις (Ἀ. Οἰκονόμου) 6 (1878—79) σελ. 132 καὶ Α' τόμ. σελ. 270), καίτοι μᾶς προτάσσει πολὺ ἄλλων ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα σήμερον εὑρίσκονται εἰς ἀσυγκρίτως καλυτέραν κοινωνικὴν κατάστασιν ἡμῶν.*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

κεντρική διεύθυνσις αὐτοῦ εἰς Λονδῖνον. Οὗτος ἀποδέχεται τὸ ὑπὸ τῶν Μὰρξ (1818—1883) καὶ Ἔγκελς (1820—1895) συνταχθὲν κομμουνιστικὸν μανιφέστον: «Ἑνωθῆτε προλετάριοι τῆς ὑφηλίου!».

1848 **Αὐστροουγ.** Ἀπελευθέρωσις τῶν χωρικῶν. Πρώτη ἀνάληψις ὑπὸ τῶν ἐργατῶν πολιτικοῦ ἀγῶνος.

1848 **Ἰταλία** Ὁ Maccini ἱδρύει τὰς πρώτας ἑταιρείας ἐργατῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ mutuo soccorso.

1848 Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις. Τὸ προλεταριάτον νικᾶται.

1849 **Σκανδιναυϊκὰ Κράτη** Ὁ M. Thrane (1817—90) προπαγανδίζει ἐν Νορβηγίᾳ τὴν ἵδρυσιν πολλῶν ἐργατικῶν σωματείων. Ἐλευθερία τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συναιρίζεσθαι, τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ τύπου ἐν Δανίᾳ.

1850 ἑξῆς Μονοπωλιακὴ θέσις τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ταχεῖα ἀνάπτυξις τῶν ἐπαγγελματικῶν σωματείων.

1850 Καταπίεσις τῶν ἐργατικῶν τάσεων εἰς ὅλα τὰ κράτη. «Ἀντιδραστικὴ ἐποχή.» Γενικὴ οἰκονομικὴ ἄνθησις ὡς ἀποτέλεσμα τῆς αὐξηθείσης παραγωγῆς τῶν εὐγενῶν μετάλλων.

1861 Σύστασις καὶ ὀργάνωσις ἐν Ἑλλάδι Ναυτικοῦ ἀπομαχικοῦ ταμείου (Νόμος ΧΛΘ').

1862 Ἀρχίζει περίοδος ἐλευθέρου ἐμπορίου καὶ φιλελευθέρων ἐμπορικῶν συμβάσεων.

1864 Ἵδρυσις τῆς «διεθνοῦς ἑνώσεως τῶν ἐργατῶν» ἐν Λονδίνῳ, ὑπὸ πληρεξουσίων διαφόρων ἐθνῶν. Ὁ Μὰρξ ἐν κρυπτῷ διευθύνει αὐτήν.

1864 Πρώτη παγκόσμιος ἔκθεσις ἐν Λονδίνῳ. Νομοθετικὴ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας ἐν Γαλλίᾳ.

1864/69 Ὁ Ἰ. Σοῦτσος ἐκδίδει ἐν Ἑλλάδι Ἐγχειρίδιον Δημοσιολογίας (1864) καὶ δίτομον «Πλουτολογίαν» (1868/69).

1866 **Ἡν. Πολιτεῖαι** Συντεχνιακὸν συνέδριον ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ: National Labor Union.

1866 Α' συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Γενεύῃ.

1867 Β' συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Λωζάνῃ. Ἔκδοσις τοῦ Α' τόμου τοῦ Κεφαλαίου ὑπὸ τοῦ Μὰρξ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1868	*Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Διεθνοῦς ἀρχίζει ἐν Βελγίῳ*
Βέλγιον	*καθαρὰ σοσιαλιστικὴ ἐργατικὴ κίνησις.*
1868	*Ἵδρυσις ὑπὸ τοῦ Βάκουνιν τῆς «Alliance internationale de la démocratie sociale» μετ' ἀναρχικῶν τάσεων καὶ ἐν ἀντιδράσει πρὸς τὴν μαρξικὴν διεθνῆ Γ' συνέδριον τῆς διεθνοῦς ἐν Βρυξέλλαις.*
1869	*Ἵδρυσις τμήματος τῆς Διεθνοῦς ἐν Ὁλλανδίᾳ. Πρώτη*
Ὁλλανδία	*ἐργατικὴ κίνησις (1869—1872).*
1869	*Δ' συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Βασιλείᾳ.*
1871	*Παρισινὴ κομμούνα.*
1872	*Ε' Συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Χάγῃ. Ἀποκλεισμὸς τοῦ Βάκουνιν.*
1873	*Μετατόπισις τοῦ κεντρικοῦ συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς εἰς Νέαν Ὑόρκην. ΣΤ' συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Γενεύῃ.*
1874	*Πρῶτος ὁλλανδικὸς ἐργατικὸς προστατευτικὸς νόμος διὰ παιδία.*
1874	*Ζ' Συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Βρυξέλλαις.*
1876	*Ἡ διεθνὴς διαλύεται. Η' συνέδριον τῆς Διεθνοῦς ἐν Βέρνῃ.*
1877	*Ἵδρυσις τοῦ βορείου συνδέσμου Ρώσσων ἐργατῶν*
Ρωσσία	*(ὑπὸ τοῦ Chalturin πατρὸς τῆς ρωσσικῆς ἐργατικῆς κινήσεως).*
1878	*Νόμος κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν ἐν Γερμανίᾳ.*
1879	*Ἀπεργίαι βυρσοδεψῶν καὶ ναυπηγῶν ἐν Σύρῳ.*
1881	*Ἀρχαὶ σοσιαλιστικῆς δράσεως ἐν Σουηδίᾳ (A. Palm).*
Σουηδία	
1881	*Αὐτοκρατορικὸν διάγγελμα (17 Νοεμβρίου) ἐν Γερμανίᾳ ἐγκαινίζει ἐποχὴν κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ.*
1882	*Καταστατικὸν σωματείου τυπογράφων Ἀθηνῶν. Λόγοι καὶ ὀργάνωσις ἀπεργίας.*
1882	*Διὰ Β. Δ. ἱδρύεται ἐν Ἑλλάδι Ταμεῖον περιθάλψεων τῶν ἐργατῶν μεταλλείων ἐν περιπτώσει δυστυχημάτων.*
1882	*Ἵδρυσις τῆς Fabian Society.*
1882	*Ἐμφάνισις ἀναρχικῶν ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ. Τρομοκρατικὰ ἐγκλήματα. Καταδίωξις καὶ ἐξορία πολλῶν σοσιαλιστῶν.*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1882 Ὁ Chalturin (βλ. 1877 ἔτος) κρεμᾶται ἐν Ρωσσίᾳ.

1883 Τὸ ἐργατικὸν συνέδριον τῆς Ζυρίχης ἱδρύει «Actionskomitee» ὡς κέντρον τῆς σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας. Ἡ ἕδρα του μεταβιβάζεται ἀπὸ τοῦ 1887 εἰς Βέρνην.

1883 Ἀρχὴ τῆς ἐν Γερμανίᾳ ἐργατικῆς ἀναγκαστικῆς ἀσφαλείας. Ἀσφάλεια κατὰ τῶν ἀσθενειῶν, 1884 ἀσφάλεια κατὰ τῶν ἀτυχημάτων, 1890 ἀσφάλεια κατὰ τῆς ἀνικανότητος καὶ τοῦ γήρατος.

1883 Ἀντιδραστικὸς νεαρὸς νόμος ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ περὶ ἐπαγγελμάτων. Ἀρχὴ τῆς κινήσεως ὑπὲρ τῆς μεσαίας τάξεως.

1883 Ταχεῖα ἐπέκτασις τοῦ ἀναρχισμοῦ ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις (Joh. Most), εὐνοηθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας (1884—6).

1885 Ὁ Πλ. Δρακούλης ἐκδίδει ἐν Ἀθήναις τὸ «Ἄρδην» (μηνιαῖον φύλλον τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων).

1885 Ἑνδεκάωρος ἡμερησία ἐργασία ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ δι' ἐργάτας ἐργοστασίων.

1887 Ἀπεργία ἐν Λαυρίῳ. Ἀποστολὴ στρατιωτικῆς δυνάμεως πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς.

1887 Διεθνὴς ἐργατικὴ συνδιάσκεψις ἐν Παρισίοις (Conférence intern. ouvrière).

1889 Α' (Νέα Διεθνὴς) ἐργατικὸν συνέδριον ἐν Παρισίοις. Ἡ 1. Μαΐου ἀνακηρύσσεται ὡς παγκόσμιος ἑορτὴ τῶν ἐργατῶν.

1890 Τὸ συντεχνιακὸν συνέδριον ἐν Λιβερπούλῃ κηρύσσεται διὰ 193 κατὰ 155 ψήφων ὑπὲρ νομοθετικῆς ρυθμίσεως ὀκταώρου ἡμερησίας ἐργασίας.

1890 Ὁ Βίσμαρκ ἀποχωρεῖ ἕνεκα τῶν Φεβρουαριανῶν διαγγελμάτων τοῦ Γουλιέλμου Β, τῶν ἐμπνεομένων ὑπὸ νεωτέρου πνεύματος κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ὁ κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν νόμος ἐκπνέει ἄνευ παρατάσεως.

1890 Πρώτη «Πρωτομαγιὰ» τοῦ προλεταριάτου εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας.

1890 Διεθνὴς συνδιάσκεψις ἐργατικῆς προστασίας συγκαλεῖται ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου. 13 κράτη ἀντιπροσωπεύονται ἐν αὐτῇ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1891 Νέον σοσιαλιστικὸν πρόγραμμα. (Πρόγραμμα Ἐρφούρτης) ἐπὶ αὐστηρᾶς μαρξικῆς βάσεως.

1891 Ἐγκύκλιος τοῦ Λέοντος XII «Rerum novarum», καθορίζει τὸ πρόγραμμα τῶν καθολικῶν κοινωνικῶν τάσεων.

1891 Β' διεθνὲς ἐργατικὸν συνέδριον ἐν Βρυξέλλαις. Οἱ ὅροι τῆς συμμετοχῆς καθορίζονται οὕτως, ὥστε ἀποκλείονται οἱ ἀναρχικοί.

1892 Συνέδριον ἐν Γενούῃ. Τελικὴ συνένωσις ὅλων τῶν σοσιαλιστῶν εἰς κόμμα μὲ κολλεκτιβιστικὸν πρόγραμμα. (Κοινωνικοποίησις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς). Βάσις ὁ ἀγὼν τῶν τάξεων καὶ τὸ κοινοβούλιον. Χωρισμὸς ἀπὸ τῶν ἀντικοινοβουλευτικῶν σοσιαλιστῶν, οἱ ὁποῖοι αὐτοκαλοῦνται νῦν ἀναρχικοί.

1892 Πρώτη μεγάλη ἀπεργία εἰς Lodz (Ρωσσία) 60,000 ἐργάται ἀπεργοῦσι.

1893 Γ' Διεθνὲς ἐργατικὸν συνέδριον ἐν Ζυρίχῃ. Αἱ ἀγγλικαὶ συντεχνίαι ἐπισήμως συνεργάζονται μετὰ τῶν σοσιαλιστῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης.

1894 Διωγμοὶ Ἑλλήνων σοσιαλιστῶν (1 Μαΐου).

1894 Ἀρχὴ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐθνικῆς κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ (Naumann).

1894 Ὁ Κρίσπι νομοθετεῖ νόμους κατὰ τῶν ἀναρχικῶν, ἐφαρμόζει δὲ τούτους κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν.

1895 Ἵδρυσις τῆς Confédération général du Travail (C. G. T.).

1895 Ἀρχὴ μεγάλης οἰκονομικῆς ἀνθήσεως εἰς τὰς πλείστας πολιτισμένας χώρας, ὡς ἐπακολούθημα ἐκτάκτου αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ.

1896 Δ' Διεθνὲς ἐργατικὸν συνέδριον ἐν Λονδίνῳ.

1897 Διεθνὲς συνέδριον ἐργατικῆς προστασίας ἐν Ζυρίχῃ καὶ Βρυξέλλαις.

1898 Ἵδρυσις τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἐν Ρωσσίᾳ ἐπὶ μαρξικῆς βάσεως.

1900 Ἡ ἐν Παρισίοις παγκόσμιος ἔκθεσις γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν διεθνῶν συνεδρίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Ε' διεθνὲς ἐργατικὸν συνέδριον.

1900 Ἵδρυσις τῆς διεθνοῦς ἑνώσεως διὰ νομοθετικὴν ἐρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

γατικὴν προστασίαν μὲ ἕδραν τὴν Ἑλβετίαν.

1900—1910 Κοινωνικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι. Ἀθρόαι συστάσεις ἐπαγγελματικῶν σωματείων. Ἐκδόσεις σοσιαλιστικῶν περιοδικῶν.

1903 Ἐπαναστατικὴ συντεχνιακὴ κίνησις εἰς τὸ ἰταλικὸν σοσιαλιστικὸν κόμμα (Arturo Labriola, Enrico Leone).

1903 Διαίρεσις τῆς ρωσσικῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατικῆς μερίδος εἰς τὸ συνέδριον τῶν Βρυξελλῶν-Λονδίνου εἰς ριζοσπαστικὴν πλειοψηφίαν (Μπολσεβῖκοι) καὶ μετριοπαθῆ μειοψηφίαν (Μενσεβῖκοι).

1904 Γαλλοϊταλικὴ σύμβασις περὶ ἐργασίας θέτει τὸ θεμέλιον διεθνῶν συμβάσεων κοινωνικοπολιτικοῦ περιεχομένου.

1904 ΣΤ' διεθνὲς σοσιαλιστικὸν συνέδριον εἰς Ἀμστελόδαμον.

1906 Ἐν Βέρνῃ 13 Κράτη συνομολογοῦσιν ὑποχρεωτικὰς συμβάσεις περὶ κανονισμοῦ τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν, 7 δὲ περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς χρήσεως τοῦ λευκοῦ (κιτρίνου) φωσφόρου εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν πυρείων. Ἀρχὴ διεθνοῦς ἐργατικῆς προστασίας.

1907 Ὁ Γ. Σκληρὸς ἐκδίδει «Τὸ κοινωνικό μας ζήτημα».

1907 Ζ' Διεθνὲς συνέδριον ἐν Στουττγάρῃ

1908 Αἱ συντεχνίαι ἐν Ἑλλάδι λαμβάνουσι ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικήν.

1908 Εἰσαγωγὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀσφαλείας κατὰ τοῦ γήρατος καὶ νομίμου ὀκταώρου ἡμερησίας ἐργασίας εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα.

1909 Ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπανάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Γουδῆ).

1910 Ἀναμορφωτικὸν (πολιτικόν, κοινωνικόν, οἰκονομικόν, ἠθικὸν) πρόγραμμα Βενιζέλου. Σύμπηξις φιλελευθέρου κόμματος.

Ἐκλογὴ σοσιαλιστῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλήν. Ἵδρυσις Ἐργατικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν.

1910 Η' Διεθνὲς σοσιαλιστικὸν συνέδριον ἐν Κοπεγχάγῃ. Διεθνὲς συνέδριον πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀερ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

γίας ἐν Παρισίοις. Ἵδρυσις διεθνοῦς ἑνώσεως πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀεργίας.

1911—1915 Βάσεις προστατευτικῆς καὶ ἀσφαλιστικῆς νομοθεσίας ἐν Ἑλλάδι. Συνταγματικὴ ρύθμισις ἀγροτικοῦ ζητήματος.

1912 Ἔκτακτον σοσιαλιστικὸν συνέδριον ἐν Βασιλείᾳ Ἐπίκλησις πρὸς τοὺς προλεταρίους τῆς ὑφηλίου περὶ διατηρήσεως τῆς εἰρήνης, διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀντιπολιτευτικῆς δράσεώς των.

1912 800,000 ἐργάται μεταλλείων ἀπεργοῦσιν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀπεργίας ταύτης ἐκδίδεται νόμος περὶ ἐλαχίστου ὁρίου μισθοῦ εἰς τὰ μεταλλεῖα.

1913 Κωνστ. Χατζοπούλου Τὸ Κοινωνικὸ μανιφέστο (μετάφρασις).

1913 Μεγάλη ἀπεργία τῶν γαιανθρακοεργατῶν Πειραιῶς.

1913 Νόμος ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιτρέπει ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις τὴν χρησιμοποίησιν τῶν χρημάτων τῶν συντεχνιῶν διὰ πολιτικοὺς σκοπούς.

1913 Οἱ σοσιαλισταὶ ψηφίζουσιν ἐν Γερμανίᾳ τὴν πολεμικὴν συμβολὴν (*Wehrbeitrag*).

1913 Ἐν Νορβηγίᾳ παρέχεται ἐκλογικὸν δικαίωμα εἰς τὰς γυναῖκας.

1913 Ἐν Βέρνῃ 12 Κράτη ἀποφασίζουσι νὰ ἀπαγορεύσωσι τὴν νυκτερινὴν ἐργασίαν διὰ παιδία κάτω τῶν 16 ἐτῶν, νὰ εἰσαγάγωσι δὲ διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἐφήβους τὸ ὀκτάωρον.

1914 Νόμος περὶ εὐθύνης δι' ἀτυχήματα ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι (551).

1914 Συνεδρία τοῦ διεθνοῦς σοσιαλιστικοῦ γραφείου ἐν Βρυξέλλαις. Διάγγελμα (29 Ἰουλίου) ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ κατὰ τοῦ πολέμου.

1914 Δολοφονία *Jaurès* ἐν Παρισίοις (31 Ἰουλίου).

1914 Χρεωκοπία τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ. Οἱ σοσιαλισταὶ εἰς τὰς πλείστας χώρας κερδίζονται ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ἡ δευτέρα διεθνὴς καταρρέει.

1915 Διασυμμαχικὸν σοσιαλιστικὸν συνέδριον ἐν Λονδίνῳ.

1915 Α' Συνδιάσκεψις τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις (Ἀθῆναι, Πειραιεύς, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Πάτραι, Κέρκυρα, Μιτυλήνη, Λάρισσα).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1915 Συνέδριον ἐν Zimmerwald (Ἑλβετίᾳ) τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν.

1915 Δύο σοσιαλισταὶ βουλευταὶ ἐκλέγονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν ὑποδείξει τῆς Φεντεράσιὸν Θεσσαλονίκης.

1916 Συνέδριον τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν εἰς Kienthal.

1916 Ἀπεργία τῶν ἠλεκτροτεχνιτῶν ἐν Ἀθήναις-Πειραιεῖ.

1917 Σχηματισμὸς τῶν Σοβγὲτ ἐν Ρωσσίᾳ (Μαρτίου 12). Γενικὴ ἀπεργία Μόσχας. Παραίτησις Νικολάου Π. Ὁ Λένιν ἀφικνεῖται (16 Ἀπριλίου) εἰς Πετρούπολιν μέσῳ Γερμανίας.

1917 Ὁ σοσιαλιστὴς ὑπουργὸς Skobeleff ἀπευθύνει πρὸς τοὺς ἐργάτας ἐγκύκλιον, ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς ἐξαρθρώσεως τῆς χώρας. «Μὴ σκέπτεσθε μόνον τὰ δικαιώματά σας ἀλλὰ καὶ τὰς ὑποχρεώσεις σας».

1917 Διεθνὲς Σοσιαλιστικὸν συνέδριον ἐν Στοκχόλμῃ.

1917 Οἱ Μπολσεβῖκοι (7—8 Νοεμβρίου) καταλαμβάνουσι τὴν ἀρχήν.

1917 Συνιστᾶται ἐν Ἀθήναις «Πατριωτικὸν Ἵδρυμα Περιθάλψεως» (Νόμος 808), μὲ παραρτήματα ἀνὰ τὸ κράτος.

1917 Β' Συνδιάσκεψις τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις.

1918 Γ' Συνδιάσκεψις τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδος ἐν Θεσσαλονίκῃ

1918 Δ' Συνδιάσκεψις τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις.

1918 Α'. Πανελλαδικὸν ἐργατικὸν συνέδριον. Ἵδρυσις τῆς γενικῆς συνομοσπονδίας τῶν ἐργατῶν τῆς Ἑλλάδος. Α'. Σοσιαλιστικὸν συνέδριον ἐν Ἑλλάδι. Ἀρχαὶ καὶ πρόγραμμα σοσιαλιστικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος.

Ἀποστολὴ Ἑλλήνων σοσιαλιστῶν εἰς τὸ διασυμμαχικὸν σοσιαλιστικὸν συνέδριον τοῦ Λονδίνου.

1918 (Φεβρ. 1) Διάταγμα περὶ ἱδρύσεως τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ ἐν Ρωσσίᾳ. (Μαρτίου 3) Ὑπογραφὴ εἰρήνης τοῦ Brest-Litowsk μεταξὺ τῶν Μπολσεβίκων καὶ τῶν κεντρικῶν δυνάμεων.

1919 2/15 Ἰανουαρ. Δολοφονία Λίπκνεχτ—Λούξεμβουργ.

1919 8/21 Φεβρουαρ. Δολοφονία Eisner.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

1919 Σοσιαλιστικὸν καὶ συνδικαλιστικὸν διεθνὲς συνέδριον ἐν Βέρνῃ. Πρώτη ἀπαρχὴ μεταπολεμικῆς διεθνοῦς.

1919 Συνέδριον τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς τῆς Μόσχας (Μάρτιος).

1919 Συνθήκη συμμάχων καὶ Γερμανίας (Βερσαλλιῶν). Διατάξεις ἐν αὐτῇ περὶ ἐργασίας: «ἡ ἐργασία δέον νὰ μὴ θεωρῆται ἁπλῶς ὡς ἐμπόρευμα ἢ ἀντικείμενον ἐμπορίας». Παραδοχὴ ὀκταώρου ἡμερησίας ἢ τεσσαρακονταοκταώρου ἑβδομαδιαίας ἐργασίας, ὅπου αὕτη δὲν ἐπετεύχθη ἀκόμη.

1919 (Ἰούλιος). Γενικὴ ἀπεργία ἐν Ἀθήναις, ἕνεκα τῆς ἀκριβείας τοῦ βίου. Ἀπέλασις τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας (Μπεναρόγια, Εὐαγγέλου, Δελαζάνου, Χατζημιχάλη πλὴν τοῦ Παπανικολάου) εἰς Φολέγανδρον.

1919 Διεθνὴς ἐργατικὴ συνδιάσκεψις ἐν Οὐασιγκτῶνι.

1919/1920 Μεγάλη ἀπεργία τῶν μηχανουργῶν Πειραιῶς καὶ ἀνταπεργία τῶν ἐργοδοτῶν.

1920 Ἵδρυσις ἐν Ἀθήναις τοῦ Συνδέσμου Ἑλληνίδων ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναικός.

1920 Β' Σοσιαλιστικὸν Συνέδριον ἐν Ἑλλάδι (Ἀπρίλιος).

1920 Διεθνὲς γυναικεῖον συνέδριον ἐν Γενεύῃ. Ἑλληνίδες ἀντιπρόσωποι παρίστανται ἐν αὐτῷ.

1920 Συμπλήρωσις καὶ συγχρονισμὸς γενικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐργατικῆς προστατευτικῆς καὶ ἀσφαλιστικῆς νομοθεσίας (Νόμος 2193).

Β. Δ. (15 Μαΐου) Περὶ Σωματείων.

Ἡ ἑλληνικὴ Βουλὴ ἐπικυροῖ τὰς ἐν Οὐασιγκτῶνι ἀποφάσεις.

1920 Διεθνὴς ἐργατικὴ συνδιάσκεψις Γενούης (Ἰούνιος).

1920 Ἰούνιος. Ἵδρυσις δευτέρας Συνομοσπονδίας ἐν Πειραιεῖ (Μαχαίρας).

1920 Διεθνὲς σοσιαλιστικὸν συνέδριον (Ἰούλιος—Αὔγουστος) ἐν Βέρνῃ (Β' μεταπολεμικόν).

1920 Ταὐτόχρονον σχεδὸν συνέδριον τῆς Γ' Διεθνοῦς ἐν Μόσχᾳ.

1920 Διεθνὲς συνέδριον τῶν Μεταλλωρύχων ἐν Βέρνῃ. (Ἰούλιος—Αὔγουστος). Συζήτησις τῆς σοσιαλιστι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης

κοποιήσεως τῶν Μεταλλείων, καὶ τῆς ἑξαώρου ἡμερησίας ἐργασίας.

1920 *Α' Πανσιδηροδρομικὸν συνέδριον ἐν Πειραιεῖ (Αὔγουστος).*

1920 *Σύγκλησις (διὰ τὴν 27 Σεπτεμβρίου Β' Πανελλαδικοῦ συνεδρίου τῆς Συνομοσπονδίας τῶν ἐργατῶν τῆς Ἑλλάδος (Συμμετέχουσι τὰ Ἐργατικὰ Κέντρα Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν, Κερκύρας, Λαμίας, Δράμας, Σερρῶν κλπ., αἱ Ὁμοσπονδίαι τῶν Καπνεργατῶν, Ἠλεκτρισμοῦ, Μηχανουργῶν κλπ., καθὼς καὶ αἱ πανελλήνιοι ναυτικαὶ ἑνώσεις).*

ΔΩΡΕΑ
ΠΑΝ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης